КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

5 ЛЮТОГО 1928	Ч. 2	РІК ВИДАННЯ І.

Українська кооперація і польська адміністрація.

Хоч як не хотілосяб починати число „Кооп. Республуки“ злободневною темою, ми до цього приневолені життям.

Ряд фактів, що сталися останніми часами, свідчать про те, що деякі органи польської державної адміністрації на заселеній Українцями території не годні піднестися до рівня обєктивности по відношенні до українських кооперативних організацій; мало того, цілий ряд фактів свідчить про свідому діяльність з їх боку на шкоду кооперативного руху. Приведемо маркантніші з цих фактів.

На зїзді Ревізійного Союза Українських Кооператив делєгати з усіх сторін краю однозгідно констатували, що наші кооперативи є під постійною особливою опікою органів поліції і скарбової інспекції, що в деяких околицях немає тижня без „ревізії“ з боку поліції; що-ж до часу продажі в крамницях, то законні, для села зовсім непристосовані, приписи про час торгу фактично пристусовується тільки до кооператив; приватні крамарі на загал сміються з цих приписів і преспокійно торгують у свята та у вечірні години.

Перед самим розписанням соймових виборів появився, сумнінний що до своєї леґальности, розпорядок міністра скарбу в справі видавання концесій на продаж тютюну, який фактично відберає кооперативам можливість протестувати проти самоволі скарбових урядів при надаванні концесій на цю торговлю. Тим самим закріплено теперішний стан пасідання приватних торговців по наших селах і місточках.

Свята кооперації, що влаштовувалися в р. 1927 по цілому краю, рідко де пройшли без спеціяльної опіки з боку поліції і старостів. В деяких місцевостях день Свята кооперації був днем формального поготівля поліційних „постерунків“; рекорд під цим зглядом зробив бібрецький староста, який змобілізував на цей день 80 душ поліціянтів, притягаючи на поміч аж львівську поліційну централю.

Курс для підготовки кооперативних організаторів - інструкторів, влаштований нашою централею — Ревізійним Союзом в листопаді-грудні 1927 р. втішався опікою львівської поліції, яка висилала своїх урядовців на лекції з метою контролі над виклакладами.

З Волині пише дописувач „Госп. Кооп. Часопису“, органу РСУК:

„Кооперативні курси в Любомлі на Волині в грудні 1927 р.... відбувалися при постійній присутності мундурованої поліції. Співати національний гимн на відкритті курсів заборонено...." (ГКЧ ч. 3 з 1928 р.).

Можна собі уявити настрій лекторів і слухачів курсів, де при викладах прим. рахівництва чи товарознавства обовязково був присущий янгол-сторож в особі поліціянта. Цього рода тактика принесла вислід мабуть зовсім протилежний, як думалось органам „публичного безпеченства".

Радикальніше вирішили проблєми курсів старости в Кремянці (Волинь) і в Турці (Галичина). Вони просто заборонили влаштувати кооперативні курси: перший без подання причин, другий побоявся „небезпеки епідемії тифу" (на вічну память нотуємо цей твір провінціонального потентата: це є письмо з 19. січня 1928 ч. 126/28/3).

Це є жмут фактів з останнього часу. Він кидає яскраве світло на тенденції деяких органів влади й адміністрації: здержувати похід кооперативної думки, скріплюючи тим самим позиції приватних торговців і спекулянтів. Коли до цього додати, що в процесах між кооперативами і приватниками звичайно програють кооперативи, з окрема в процесах зі своїми нечесними крамарями (де такі процеси були), то образ буде ще повніший.

За те протилежна сторона, світ приватних підприємців з задоволенням констатує повну гармонію, що царить між ним і урядом. „Przegląd gospodarczy„ орган центрального союза польської торговлі та промислу і банкового світа („Левіятана") приносить промову начального директора союза, п. А. Вежбіцкого, в якій цей добродій з признанням констатує, що підприємцям та їхній організації вдалося „найти повне порозуміння з теперішнім урядом", заявляючи під кінець:

„Нині наша сила не в репрезентації політичній, а в тих сорок і чотирьох організаціях, що стоять за нами, на сконцентрованій в них ідеольоґії, на апараті, котрий цю ідеольоґію переводить в життя,... і на нашій добре з'організованій співпраці з апаратом уряду".

Що ця співпраця приватних торговців з урядом дійсно добре наладнана, про це свідчить практика життя. До цього приєднується ще специяльна національна політика відносно непольських народів і в результаті виходять такі куріозні (для европейських умов) факти, як вище приведені.

З якою метою ми це пишемо?

Не для того, щоби привести до отверезіння героїв вище перечислених вчинків; на стільки наївні ми не є. Життя — тверда боротьба. Протикооперативній тенденції слід протиставити наш рішучий погляд на те, як справа повинна виглядати.

Реєструванням таких фактів і виявлюванням усієї їх куріозности ми скріплюємо наших кооператорів психічно до боротьби з протикооперативними тенденціями.

Знаємо, що твердої волі кооперативної маси до будівничого життя не спинять ніякі безправні шикани ні „правні" розяснення.

Рекомендуємо теж шановним читачам нашого журналу в широкому кооперативному світі за кордоном поцікавитися цими адміністративними куріозами, з якими приходиться боротись українським кооператорам під Польщею.

Створення нового соціяльного ладу.

Правдиве значіння руху, покликаного до життя сером Пленкет,[1]) полягає в тім, що це — спроба створити в Ірляндії новий соціяльний лад. Нам потрібний в сільських колах який-будь соціяльний лад, який встановив би такі відношення між людьми, щоби люде взаїмно собі допомагали, який створив би або викликав у людях до життя ліпші господарські, громадські і людські якости, і який щоденно нагадував би людям, що вони — частини цілого, члени суспільства, з якого вони черпають добробут і якому вони природньо в свою чергу повинні служити вірою і правдою. Людина являється людиною в правдивому розумінні слова тільки тоді, коли вона — член людської громади, що живе і діє в згоді з собі подібними. Дезорганізоване суспільство подібне до купи цегли. Цегли можна виробити скільки хочете, але в її існуванні немає сенсу, поки вона не складає частини будови. Соціяльний лад в сільських округах може приймати ріжні форми. Кожна організація ставить до своїх членів особливі вимоги; люде звикають до них і таким чином створюється характер нації. За февдальної системи, яка так довго панувала в Анґлії, власник великих земельних обшарів був головою всієї округи. Його спадковим обовязком було турбуватися про добробут своїх орендарів, які й сами в свою чергу в скрутну хвилю зверталися до нього за допомогою, а на виборах подавали за нього голос і давали йому політичну владу. В своєму ліпшому вигляді февдальна система давала добрі наслідки, тому що була основана на взаємній підтримці.

Noblesse oblige[2]) не було пустим звуком в Анґлії. Иншим видом соціяльної організації є громадський лад, який довгий час існував у Росії, де земля була в роспорядженні сільських громад (общин). Громада („мір") періодично розподіляла її між своїми членами пропорційно до числа душ в родині та до потреб. Поступово перестали визнавати будьяке право на землю за винятком права, що основувалося на здібності даної особи та її родини обробляти землю, і ця система породила свої особливі суспільні ідеали й свої ідеї справедливости та солідарности. Потім є кооперативна система, яку ми бачимо в Німеччині — з товариствами, які базуються на спільній круговій відповідальності членів, і в яких створюється взаємне довірря, що має під собою той ґрунт, що члени близько й добре знають один другого. У нас є багато доказів з боку свідків, що стверджують, як добре ця система впливає на членів европейських сільських громад. Всюди, де існує взаємопоміч, де люде постійно дають один другому та беруть один у другого, де добробут кожної окремої людини безпосередно та явно залежить від добробуту останніх членів громади, всюди там створюються більш шляхотні типи людей — людей, що віддані суспільним ідеям. А це і є правдива ціль всякої форми правління.

Соціяльний лад може приймати багато ріжних форм. Найліпша з них та, яка створює найвищий тип людини, а саме: людини в якої суспільні та людські інстінкти розвинуті найсильніше. Найгірше, що може трапитися з людською громадою, це — не мати ніякого суспіль-

---

[1]) Г. Пленкет, творець ірляндського селянського кооперативного руху.
[2]) „Становище обовязує до чогось," французька фраза.

ного ладу, себто мати такий лад, при якому „кожний сам для себе а всі останні — хай ідуть до дідька.“ В таких громадах здебільшого справді усім керує ворог роду людського. „Кожний для себе“, це один з основних заповітів в його катехизмі. Роз'єднуючи людей, він робить їх своїми слугами. Звільніть людину від обов'язків по відношенню до суспільства та ближніх, і в більшості випадків її душа не втримається на висотах чесности й ідеалу, як гнилий плід не може втриматися на дереві життя. Приписи й правила моралі, якими виховується молодь, не роблять людей моральними і не створюють шляхотного типу. Але суспільний лад і ті вимоги, які він ставить до людей, можуть виробляти шляхотний характер в расі. З кожних ста людей тільки одна людина є особою, що носить у своїй душі „внутрішнє світло.“ Чи вона поет, чи мистець, чи вона — свята людина, чи вона — соціяльний реформатор або політик — вона людина, що знайшла закони власного буття і керується в своїх поступованнях та бажаннях голосом власного сумління. Останні 99 є тим, що з них робить суспільний лад. Здебільшого вони сами вважали би за ліпше поводитися чесно й сумлінно, але коли це тяжко, вони легко примирюються з необхідністю поганого поведження. Скажім, якись крамар на якісь вулиці почав фальсифікувати той продукт, що він його продає, і, продаючи його дешевше инших крамарів, має багато покупців. Коли цьому не буде покладена межа, тоді не пройде й п'яти років, і яка половина крамарів на цій вулиці буде також фальсификувати продукти, щоб мати можливість конкурувати з першим. В Глазгові років два тому назад один добродій рішив перевести іспит чесности: він обійшов ряд крамниць одну за другою, купуючи в кожній з них масло. І що-ж? Виявилося, що з куплених в такий спосіб 52 зразків тільки два були не фальсифіковані. Всі ці продавці були найнормальнішими людьми, і просто робили так, як робили їх сусіди. Суспільної моралі не можна навчитися: вона виробляється соціяльним ладом. Де соціяльний лад поганий, там всі 99 чоловіка, що не мають власного сумління, не втримаються на висоті моралі.

У нас в сільській Ірляндії, починаючи з доби кланів (старих громад), не було ніякого соціяльного ладу. Наша стародавня аристократія завоювала своє становище мечем. Мечем вона захищала членів клану, стаючи на сторожі їх інтересів, а ті працювали на своїх ватажків. Аристократія, що прийшла їй на зміну, думала тільки про власні інтереси, і дуже скоро по всій Ірляндії не було людини, що її підтримувала би. Ватажки кланів придбали право жити на рахунок членів клану, тому що завжди були готові покласти за них своє життя, і безмежна відданість членів клану своїм ватажкам засвідчена в багатьох наших піснях та переказах. Лендлорди, що прийшли їм на зміну, в більшості випадків, не могли навіть дивитися на своїх орендарів, а орендарі, коли траплявся випадок, стріляли в своїх лендлордів із-за огорожі. Національний характер Ірляндії нічого не виграв від тої пародії на февдальний устрій, яка у нас існувала на протязі останнього століття. Рух, про який я пишу, (кооперація) є спробою створити в сільській Ірляндії справжній соціяльний лад.

Соціяльний лад повинен забезпечувати три моменти: економічний розвиток, політичну рівновагу та здорове суспільне життя. Я постараюся показати, як кооперативний рух створює і те, і друге, і третє, себ-то власне те, чого ми найбільш потрібуємо. Я не хочу давати докладного опису всіх ріжноманітних видів кооперативних організацій, покликаних

до життя „Ірляндським Товариством по організації сільського господарства.“ В нашу добу вже майже всі більш або менш знайомі з діяльністю маслоробних, сільсько-господарських, кредитових і инших товариств. Молочарські товариства звільнили фармера від скупщиків масла і повернули йому контролю над процесами виробництва і продажу. В кредитових товариствах селяне, об'єднуючись, створюють більше забезпечення чим кожний з них з'окрема міг би пропонувати кредіторові, і дякуючи цьому мають можливість одержувати гроші потрібні їм для господарських операцій, на вигідних умовах, за низький відсоток. Акційні банки позичають цим товариствам гроші, так би мовити, на гуртових умовах, надаючи їм самим право росподіляти ці гроші між своїми членами. В більшості випадків виявилася можливим одержувати гроші за 3—4%, а видавати їх у позичку членам для продукційних цілей за 5% річних, беручи по одному пенсу місячно за кожний фунт штерл. Попередні кредитори селян, акціоністи й лихварі, не в стані витримати таку конкуренцію. Товариства для збуту яєць збірають від своїх членів яйця, сортують їх, добре упаковують і продають через власних агентів. Товариства для обробки льону орендують тріпальні — або влаштовують власні — і дивляться за тим, щоби тріпання льону, одна з найголовніших праць, переводилася з вистарчаючою дбайливістю. Сільсько-господарські товариства купують для своїх членів насіння, угноєння, харч і господарський інвентар.

Багато з них мають вже на десятки тисяч карбоваців машин, занадто дорогих, щоб окремі селяне могли їх купувати без допомоги кооперативи. Товариства купують по гуртовим цінам і забезпечують добру якість. Товариства для збуту кустарних виробів домашнього промислу почали свою справу дуже успішно з вишивками, килимами та в'язальними виробами, забезпечуючи зарібок жіночій сільській молоді. Загалом, нині вже коло ста тисяч ірляндських селян являються членами кооператив, а торговельний оборот цих товариств за нинішний рік (1912) складав коло 3 міл. фунт. штер. І весь-же оборот всіх сільських кооператив з першого дня їх виникнення буде перевищувати 25 міл. фунт. штерл. Ці цифри я привожу тільки тому, що в наш час люде не мають нахилу надавати великого значіння соціяльним реформам, коли їх наслідки не можуть зразу бути переведені на всім зрозумілу мову грошей. Але я повинен сказати, що найцікавішим в ірляндському кооперативному рухові є не те, що його керовники зуміли створити організації, подібні до вище згаданих.

По цілій Европі такі організації існують вже багато десятків років. Ні, дійсне зацікавлення викликае те, як ірляндські реформатори розвивають і пристосовують до наших ірляндських умов і потреб ті способи об'єднаних дій, які вже давно практикуються селянами на континенті. Сільські кооперативи в Ірляндії поволі втрачують свій вузько-спеціяльний характер, не обмежують своїх завдань тією чи иншою вузькою метою. Вони все більш та більш стають асоціяціями, що задовольняють усі потреби місцевого населення. Маслоробні товариства починають приймати на себе — крім своїх прямих завдань — функції закупочних товариств, то-в по збуту яєць або кредитових, і поволі в них з'осереджується вся звязана з сільським господарством торговельна діяльність даної громади. Діяльність цих товариств перебуває під доглядом членів, що вибірають для цього правління, і років за десять ми побачимо в кожному селі, замісць попереднього роз'єднання

і попереднього розмежування інтересів, так шкідливого по своїм наслідкам, замісць безмежної кількости дрібних виробників, що дбають лише про себе, а не про загальний добробут, одне велике товариство, що має повну контролю над усіма процесами купівлі, продажу і виробництва, що керується членами з усією енерґією, яку надає особистий інтерес, і здібне добре оплачувати досвідчених та вправлених керовників. Місцеві товариства швидко об'єднуються в більші спілки для закупок та збуту, діяльність яких знову-таки перебуває під контролею обраних представників місцевих товариств, і через посередництво цих спілок селяне можуть вступати в безпосередні зносини з ринком. Вони стають своїми власними посередниками та скупщиками. Всі етапи між продуцентом і споживачем з'єднуються в одну систему, що підлягає контролі самого продуцента і самого споживача. Місцеві товариства, їх спілки і „Товариства по організації хліборобства“ являються осередком — і дуже міцним осередком — майбутнього великого селянського тред-юніона, здібного захищати інтереси селян і допомагати їм в соціяльному, політичному і економічному відношенню. Створення такого „селянського тред-юніону“ стало безумовною потребою в нашу добу. Всі професії організовані; керовники машин, каменярі, тесарі, робітники у котлів, портові робітники — всі вони об'єднані, у них всіх є своя професийна спілка, і ми знаємо, як багато ці професійні спілки зробили для робітників. Споживчі товариства в містах являються тред-юніонами споживачів, які захищають їх від ненажерливости купців і промисловців. Тред-юніони стоять на сторожі інтересів своїх членів; але рівнобіжно з тим, як ці організації стають сильними і енергійно обстоюють свої права, в них виявляється природна тенденція тиснути на неорганізовані, відкидати їх в ряди експлоатованих. Але діяльність деяких з цих могутніх організацій почасти занепадає, дякуючи занепадові нашого сільського господарства. Робітники в містах вимагали дешевих продуктів. Хай ці продукти привозять звідки хочете, але вони повинні бути дешеві: бож треба їм, робітникам, чимсь харчуватися! Фабриканти підтримували цю вимогу, знаючи, що перед ними альтернатива: або купна здібність грошей повинна бути збільшена, або доведеться підвищити зарібну платню, себ-то зменшити свої зиски. Вони вибрали перше, і вся організаційна здібність Великобританії, вся її комерційна спритність були скеровані на те, щоб переповнити ринок дешевим хлібом і мясом, дешевими овочами, молочними продуктами та городиною. Фабриканти й робітники не цікавилися тим, що дякуючи цій конкуренції городництво занепало в їх передмістях, і що в той час, як в далеких країнах селяне брали під плуг все нові обшари цілинного ґрунту, у нас земля поверталася до первісного стану, і трава непереможно підступала до самого кордону міста. Запропонувати світу присилати нам здалеку запаси до життя було легче, чим розвинути продукційність піль, що нас оточують. Селяне були неорганізовані. У них не було спілок, які захищалиб їх інтереси, у них не було могутнього голосу, щоб його почули. І те, що ми бачимо в Англії, Щотляндії та Ірляндії тепер — ліси з вовками та лисицями, заказані для полювання місця і величезні пустині-неужитки, замісць фарм і піль — є яскравою ілюстрацією того, до якого занепаду може дійти хліборобство, коли люде працюють роспорошено і не об'єднані для захисту своїх інтересів.

По самій своїй природі сільське господарство потрібує такого захисту значно більше, ніби всі инші види промисловости. Воно є

основною працею людини. Припиніть його — і люде зникнуть зі світу, а птахи та лісні звірі можуть конкурувати між собою із-за панування на нашій планеті. Величезна фабрика та велитенські заводи, увесь світ промисловости з його князями та армією їх помішників — все це може зникнути, не маючи своїм наслідком зникнення людей. Але одріжте людину від поля і продуктів землі, і через півроку тиша буде панувати на вулицях міст, а через пів століття ліси підступлять під Льондон і будуть опіратися раменом в його будинки, загрожуючи не залишити каменя на камені. Сільське господарство роз'єднує працюючих в ньому людей, в той час як фабрики й заводи об'єднують робітників. Кожний фармер обробляє свій окремий клаптик землі, він ізольований від инших, але саме через це, власне завдяки цій роспорошености польових робітників, організація ще більше потрібна. Законодавці висловлюють свою волю в законах, які стають частиною соціяльного ладу — маючи в своєму роспорядженню армію і поліцію, щоби підтримувати їх — задовго до того, коли селянин почує про новий закон, раніше, чим він зможе запротестувати. Ринки захоплюються, і всі шляхи до них загороджуються задовго до того, як неорганізований фармер може приступити до чину. Спритні, досвідчені практики звідусіль його витісняють і все більш обертають його просто в дроворуба та водоноса. Мета цього — забрати в свої руки вищі, більш прибуткові сторони сільського господарства і перевести фармера на становище наймита.

Природній протест селян проти такої долі викликав в Америці їх запеклу боротьбу з трестами, а в Европі — їх організацію в сільсько-господарські й инші товариства. Але ці асоціації, хоч на початку були викликані до життя потребою самозахисту, мають і більш високі цілі, і їх творці скрізь і всюди зв'язували з ідеєю самозахисту й оборони інтересів хліборобів також велитенські мрії про створення сільської цивілізації. Вони дуже швидко усвідомили собі, що об'єднання людей, яке має ціль взаємної допомоги, відкриває можливости для такого проґресу, про який раніш не можна було й мріяти; вони зрозуміли, що при більш господарському продовженню справ, при організації закупок і збуту на кооперативних підставах, при постановці хліборобства та скотарства і молочарства на науковий ґрунт, маючи можливість примінювати в господарстві удосконалені машини і при повній контролі над усім процесом виробництва й збуту, селяне зможуть створити в селі матеріяльний добробут, який в свою чергу дасть їм можливість використати здобутки культури. Це зовсім не фантастичні мрії. Це зовсім здійснима програма — програма, що обіцює хліборобам, як наслідок організації і правдивого співробітництва, не тільки матеріяльний добробут і політичну силу, а також більш інтелігентне, більш світле та радісне життя. Ми побачимо в селах електрику та телефони, і почуємо приємний тон товариськости і приятельства, що появиться там. Хоч Ірляндія вступила на шлях сільської кооперації пізніше инших країн, вона виробила собі найбільш повну програму. Творці ірляндського кооперативного руху зуміли координувати окремі методи організації, і користуючись досвідом Европи, починають свої ідеали з того пункту, до якого европейські піонери допровадили свої. Думати про ці питання інтенсивно та з захопленням було би для нас ще більш потрібним, чим для европейців, тому що ні в одній з цих континентальних країн хліборобство не перебувало в такому занедбаному стані, і до нього не ставилися з таким призирством, як у нас в Ірляндії і Великобританії.

Протиділання праці над організацією сільського господарства йшло в нас з маленьких провінціяльних міст, які здебільшого нічого не виробляють і являються просто соціяльними паразитами. Розуміється, у нас в Ірляндії є й такі міста, які являються промисловими центрами і цілком виправдують своє існування, — міста, які виробляють, створюють багацтва і дають людям працю. Але ми повинні себе спитати: чи багато з наших провінціяльних міст дійсно приносить користь країні? Чи створюють вони для населення округи якесь суспільне життя — за винятком того суспільного життя, яке має своєю підставою можливість випити пляшечку в товаристві? Чи притягують вони людей чимсь иншим, крім тієї приманки, яка створила прислів'я: „де стоїть пляшка віски, там зразу коло неї збереться з півдесятка людей." Зовнішний вигляд наших маленьких провінціяльних міст до того сірий та непривабливий, що хочеться тікати в дику пустелю, аби тільки не бачити їх страшної убогости. Ліпше мати перед очима безмежні піски та безмежне небо, ніж ці убогі міста з їх шинками і брудними вулицями, що подібні на занехаяні скотні двори. У кого є душа, і хто хоч трохи кохається в красі, той, ідучи по ірляндському провінціяльному місту, повинен відчувати щось подібне до того, що відчувають анархісти, повинен бажати бомб, щоб нищити, і динаміту, щоб руйнувати до тла. А коли ми заглянемо у внутрішнє життя цих огидливих паразитів, ми побачимо, що в більшості випадків вони абсолютно непродуктивні. Вони не створюють ніяких матеріяльних дібр, не породжують ніяких громадських моральних засад, і сами, розуміється, їх не виявляють. Вони — просто ринви, якими горілка і пиво переливаються з пивних та горілчаних заводів в людські шлунки. Ніякого розумового життя ви там не найдете. Ледви чи в одному з них є книжна крамниця. Тут і там ви побачите у вітрині жовту купку стародавних оповіданнячок ціною в один пенс або пісенників, з яких ще не зметені торішні мухи, або ж купу сенсаційних романів в блескучих обгортках — з тих, що друкувались років двадцять тому назад — та декілько дешевих народніх видань. Коли вважати потрібним задовольняти потребу народу в читанню, то треба це робити добре. Коли ми не можемо давати народові найліпше, то нехай він краще нічого не читає. Повне неознайомлення з славетнім письменством — неознайомлення, при якому стародавні кельтські поети, маючи тільки власні можливости, шукали натхнення в самих собі, в народніх звичаях та народніх переказах і створили пісні, самобутні й ніжні, як спів птахів, — таке неознайомлення значно ліпше, чим ці брудні купи макулатури, на якій з першої сторінки до останньої лежить відбиток інтелектуальних злиднів. Майже всі країни в світі мають свою літературу — всі, за винятком Ірляндії, те зацікавлення до ірляндських книжок таке скромне, що не забезпечило би й одному письменникові можливости жити так, як живуть хоч би наші констеблі*). Міста повинні бути провідниками світла, що ваблять іскри людського духу і росподілюють їх навколо себе. А ірляндські провінціяльні міста тільки розводять коло себе інтелектуальні болота. Ми так звикли вже до того, як марно нагромаджуються людські житла, що байдуже ставимося до існування таких містечок, як до чогось неминучого, в той час як нам треба булоб

---

*) поліцаї.

обурюватись і пророкувати їм загибіль, як стародавні пророки Ізраіля це робили по відношенню до Тиру і Сідону. Бо-ж справді, найжахливіша безчесність та беззаконність не так безвідрадна, як цей мертвий застій, це панування дрібної банальности і дрібних гріхів, ця смерть душі в живому тілі, ця відсутність всяких вищих ідей та прагнень! Халдеї — ті самі, що будували башту до небес, як виклик небові — мали таку велич душі, що, добудовавши свою башту, вони, певно, в першу чергу зробили-б з неї дім молитви. Але коли бачите оце життя, в якому все з початку до кінця дрібне й мізерне, глибокий страх охоплює душу. Нам потрібні піонери цивілізації, які-би пішли по наших селах з божественим огнем в душі, з великим натхненим бажанням створити навколо себе світ, хоч трохи подібний до Царства Світла. Ніяких перешкод до цього немае, крім нашої власної апатії і нашої власної байдужости. В любій сільській окрузі люде могли-б, обєднавшись, зробити землю, на якій вони жиють, такою ж принадною для ока, як легендарні сади в долині Дамаска. Вони могли-б посадити вздовж огорож овочеві дерева, могли-б весною з усіх сільських шляхів створити цвітучі алеї. Це вже зроблено в багатьох сільських місцевостях на континенті, і немає причини, чому би ми цього не зробили. Тільки дайте нам зєднати людей, тільки дайте нам організувати їх, і поліпшення швидко підуть одне за другим. Бо ж всі великі події народів та всі цивілізації були створені добровільними зусиллями обєднаних людей. Бувають хвилини, коли здається, що в людях живе якийсь вищий дух, який не може себе виявити через посередництво окремих осіб, а може ділати тільки через посерадництво обєднаних братерських груп. Чи це так, чи інакше, але у всякім разі цивілізація, збудована на індівідуалізмові, є цивілізацією низчого порядку, ніби та, яка основана на обєднанні людей в спілки, цехи, громади і товариства. Коли в нас в Ірляндії колись буде сільська цивілізація, то повстане вона тільки з кооперації.

пер. А. С.

З думок українських кооператорів.

..Життя людське — не стояче болото. З кожним годом, з кожним місяцем, мало не з кожним днем наука та людський розум приносять чоловікові щось нове. Жити людям що-далі стає трудніще, через те людина шукає і знаходить усякі нові способи, як своє життя легшим зробити, як себе од біди порятувати.

Найлучший рятунок — товариські спілки, коли люде працюють гуртом сами за-для себе. А гурт, звісно, — святе діло... Гуртом не страшно ні до якого діла узятися, в гурті найважча робота за виграшку здається. Коли велика вигода буває з того, як двоє або троє спрягаються та разом орють, гуртом сіють, возять або молотять хліб, то що вже й казати про більші спілки хліборобські, артілі, коли до гурту стає кілька родин, 10—15 або й більше душ робочого люду і вони роблять гуртом усяку роботу, і вже аж готовим зерном, або навіть грішми між собою діляться!

В. Доманицький
(„Товариські крамниці“)

...Про кооперацію кажуть, що вона — дочка нужди. І справді, чим більше бідности, чим тяжче жити, тим більше думок звертається до неї, — бо тим більше її потреба. Це добре видно з того, як почався кооперативний рух в Анґлії.

Та не треба нам далеко й ходити за прикладами. В цей сумний і тяжкий момент, який доводиться переживати Україні, ми бачимо вже самі, що коли життя стало тепер дуже тяжким через надзвичайну дорожнечу, очі всіх людей звернулися до кооперації — люде всіх верств, від робітників до міністрів, всі в один голос кажуть, що треба шукати в ці тяжкі часи рятунку в самодіяльності, в кооперації. І чим тяжче стає жити, тим більше людей думає про кооперацію, звертається до кооперації і не тільки думками-мріями, але й практично береться до роботи в напрямі організації кооперації... (як раціональнішої і економнішої форми народнього господарства — *Ред.*)

Артільний батько Микола Левитський
(„Про хліборобські спілки")

...Таким чином, до якого-б виду кооперативів ми не звернулися, всюди ми бачимо, що кооператив, у противагу капіталістичному підприємству, не тільки не прагне капіталістичного прибутку, але прямує навпаки — до можливого зменшення капіталістичного прибутку. Кооператив завжди дивиться на капітал, як на якусь силу, без допомоги якої обійтися не можна, і, яку через те, необхідно добувати, але якій ні в якому разі не слід коритися, а треба як найнижче оплачувати.

Отже, кооператив є підприємство, котре не прагне капіталістичного прибутку. Яку-ж мету має кооператив?

Тому, що кооператив є одна з форм господарської самооборони трудящих, то він може прагнути тільки тих завдань, тієї мети, яку ставлять собі в своїй господарській діяльності працюючі кляси. В чому ж полягає та мета? Або в побільшенні трудових доходів, або в зменшенні видатків на споживчі потреби. Ця мета і є метою кооперативу.

Проф. М. Туган-Барановський
(„Політична економія, курс популярний")

...Кооператизм бажає при помочі добровільних спілок та їх федеративних злук в Союзи привести на основі зорганізованої консумції нове упорядкування економічного життя, в якім панувати буде не погоня за зиском і боротьба кожного проти всіх, але співділання та взаїмна поміч і солідарність всіх людей.

...Спілка (кооператива) в противенстві до акційного підприємства є свобідною, на рівних правах опертою злукою людей для господарської діяльности, веденої на спільний рахунок, яка членам має приносити користь не в міру зложеного паєвого капіталу, але в міру користування тим підприємством. В тім то є основна ріжниця між кооперативною і акційною спілкою. В кооперативі панує згідність інтересів, поміч і добра воля, почуття співділання в спільнім ділі, що є рівночасно власністю всіх і кожного з осібна. Сміло можна сказати, що теперішні малі кооперативи є вже нині образом того, чим стане велика Спілка будучности.

Сидір Кузик
(„Про кооперацію, її теорію і значіння для нас").

Сільське господарство на Радянській Україні до війни й тепер.

Українське селянство за царського уряду було настроєне дуже революційно. Воно боролося проти поміщиків та царського уряду за землю, яку обробляло поміщикам. Ще в 1890 р. потім в 1902, 1905 і нарешті перед самою війною, то тут, то там а инколи, як напр. в 1905 р. по цілій Україні вибухали повстання, бучі, народні заверюхи проти поміщиків. Тому так радо українське селянство зустріло і підтримало революцію 1917 р. Вона обіцяла йому землю. І справді українське селянство перед війною перебувало в дуже тяжких умовах. Скрізь панувало безземелля, малоземелля, а то просто голод на землю. Український селянин по своїй природі не крамар, навіть не промисловець. Він любить землю, працює на ній і для неї і знає, що як матиме землю — буде сам собі паном.

Після звільнення кріпаків[1]), українське селянство дістало за викупом т. зв. наділи. Наділи ці були нерівні. На степовій Україні поміщики видумали т. зв. »дарственні« наділи. Хто хотів, міг цей наділ одержати без викупу. Селянство тоді боялося тих викупів, бо їх треба було виплачувати рік у рік аж 49 років, а могли трапитися неврожаї чи якесь нещастя і зовсім зруйнувати господарство. Тому селянство брало ці даровані наділи. А тим самим ці наділи були дуже малі. Таким чином на степовій Україні вже зразу утворилися групи малоземельного селянства, а діти їхні вже були безземельними. Поміщицькі кріпаки одержали трохи більші наділи за викуп. Проте й ці наділи були дуже невеличкі і ледви вистарчали на прожиття, а инколи лише на прохарчування.

Проте поміщицькі кріпаки дістали землі в ріжних губерніях неоднаково, в залежности від »норм«, що були встановлені »положеніям« 1861 року. Порівнюючи більші наділи дістали т. зв. державні кріпаки. Вони й за кріпацтва жили ліпше, майже не зазнавши неволі і при звільненні від кріпацтва дістали більше землі. Найбільшим наділом був т. зв. наділ колоністів. Щоб заселити південні степи України, царський уряд нарізав великі наділи бажаючим туди переселитися чужоземцям, як ось німці, чехи, серби, болгари.

Так з першого ж дня волі повстала соціяльна зріжничкованість українського села: були селяни бідніщі, богатші і зовсім заможні. Розуміється, ця зріжничкованість існувала і до волі. Ще т. зв. Румянцівський перепис, що відбувався десь в році 1767 вже виявив існування і селянського пролетаріяту і малоземельного селянства. Акт 1861 року лише поглибив і збільшив цю зріжничкованість. Що далі, то соціяльно-економічна зріжничкованість все більшала. Богатші селяни, що мали більше землі на початку, не споживали всього, що виробляли з землі. Збірали гроші та докуповували до своїх наділів. Бідніщі ж, яким не вистарчало землі, щоб прогодувати свою родину, або залазили в борги, або потроху продавали землю. Инші ж

[1]) Агр. Г. Шумило „Дослідження бюджетів селянських господарств Уманщини та їх сусідніх повітів«. Аґроном ч. 5—6. 20 вересня 1923 р.

трималися землі але жили в страшенних злиднях. Більшість землі все ж таки залишилася у поміщиків. Поміщики мали величезні маєтки, на яких самі не працювали, здавали в аренду, або держали управителів, а коли земля давала їм мало доходу — продавали ту землю. Крівавицею здобуваючи гріш, селянство все ж хоч невеличкими клаптями набувало ту землю у поміщиків то громадами, то артілями, то товариствами, а то й окремими господарствами. Як що взяти поміщицьке землеволодіння та прослідити з року в рік, то виявиться, що воно поступово меншало й меншало. Ось в яких цифрах це виявляється:

Площа дворянського землеволодіння на Україні[1]).

Роки	1862	1872	1892	1902	1904	1905	1906	1907	1908	1909
Землі в тисячах десятин	18977	17661	14191	12195	11842	11697	11377	11069	10809	10561

Натомість зростала площа селянського приватнього землеволодіння, яка на відповідні роки виносила (в тисячах десятин)[2]):

818	1408	3781	5421	5831	5975	6124	6310	6556	6251

Селянство, розуміється, всю землю обробляло, в той час, як у поміщиків богато землі гуляли під парками, то під величезними садибами, то під лісом і т. п. Якби там не було, але в 1916 р., перед самою отже революцією посівна площа селянська була значно більшою від поміщицької, що ми й бачимо зі слідуючої таблиці[3]):

Район (губ.)	В десятинах			
	у селян		у поміщиків	
	всього посіву	на 1 господ.	всього посіву	на 1 господ.
1. Волинь	864.200	3,0	200.500	172,8
2. Київщина	1 444 900	2,2	571 800	202,2
3. Поділля	1.198.800	2,1	568.300	146,5
По Правобережу	3.527.900	2,43	1.340.600	173,83
1. Полтавщина	1.869.200	3,9	437.000	84,2
2. Харківщина	1.765.200	4,2	299.300	105,7
3. Чернигівщина	1.377. 00	3,5	100.000	30,8
По Лівобережжу	5.000.700	3,87	836.300	73,23
1. Катеринославщина	2.536.100	5,3	423.600	94,9
2. Таврія	2.390 800	10,0	385.100	85,8
3. Херсонщина	2 872.700	6,9	738.800	132,6
По Степовій Україні	7.799.600	7,4	1.747.500	104.43
Разом по цілій Україні	16.339.400	4,56	3.924,400	117,16

[1]) Проф. О. Мицюк. Аграрна Політика. т. І. ст. 226.
[2]) Тамже ст. 228.
[3]) Статистический справочник по аграрному вопросу в. І. М. 1917. ст. 10.

З цієї таблички ми бачимо, що в селян посівна площа перевищувала майже в 4 рази поміщицьку. Але за те на одно селянське господарство припадало пересічно в 30—50 разів менше посіву, чим на поміщицьке. Загалом по перепису 1916 року на Україні було біля 4,000.000 господарств, які володіли в середньому кожен по 7,35 десятин землі, а власне:

Губернії	Кількість господарств	кількість землі	пересічно на 1 господаря
1. Таврія	239.794	3.616 100	15,08
2. Волинь	290.648	2.866.900	9,86
3. Катеринославщина	482,912	4.527.300	9,37
4. Харківщина	424.783	3.919 300	9,23
5 Херсонщина	417.038	3.787.000	9,08
6. Чернигівщпна	391.539	3.136.700	8.01
7. Полтавщина	475 619	2.959.200	6,22
8. Київщина	652 194	2.643.300	4,05
9. Поділля	573.687	2.0 0.200	3,51
По цілій Україні	3.978.208	29.566.000	7,36

При погляді на цю табличку можна сказати, що українському селянству жилося добре — землі було досить, на родину припадало в середньому більше 7 десятин, чого ж ще треба. Але справа в тім, що господарства ці були нерівні. Коли б земля була не поділена на рівно, то тоді припало б так, як то показано в попередній табличці. Але справді було не так. Богато господарств було безземельних, були господарства куркульські й порівнюючи дуже мало було таких господарств, що працювали на своїй землі, не наймали своїх робочих рук поміщикам і яким вистарчало на прожиття того, що вони виробили біля землі. Ці господарства звичайно звуть середняцькими.

В 1915 році по цілій Україні селянські родини по степені забезпеченности землею поділялися так:

Групи	Ч. родин	У %%
1. Безземельних, або маючих 1 садибину	700.000	15
2. Володіючих 1 - 3 десятинами землі	800.000	20
3. » 3-5 » »	1.000.000	22
4. » 5—8 » »	950.000	21
5. » 8-10 » »	600.000	13
6. » 10—20 «	300.000	7
7. » понад 20 десятинами землі	80.000	2

Отже безземельних і малоземельних (тих, що мали менше, як 5 десятин на родину) було разом більше половини, а власне — 57% і господарств середняцьких було 34% (від 5—10 десятин). Господарств напівкапіталістичних було 9%. Розмір цієї книжечки не дозволяє нам докладніще зупинитися над цим питанням і навести дані по окремих губерніях. Так напр. по даних Полтавського губерніяльного земства на Полтавшині в 1910 році було 456.971 господарств. З них:

Безземельних			5,2%
До 1 десятини	18,6%	разом малоземельних	56,7%
Від 1—2 десятин	12%		
Від 2—3 »	10,3%		
Від 3—4 »	8,3%		
Від 4—5 »	7,5%		
Більше 5 десятин	38,1%,	середняків та инших	38,1%

Ми свідомо зупинилися на цьому питанні докладніше, та навели ці цифрові дані, щоб показати, чому українське селянство так побивалося за землею. Скрізь по Україні село стогнало від малоземелля. Виселялися за Урал на вільні землі, але не мало помагало на місцях і скрізь селян було богато, а землі їм не хватало. Це явище в науці називається аграрним перенаселенням. Україна аграрно була більше перенаселена, чим навіть країни західньої Европи. В той час, як на кожні 100 дес. ріллі припадало:[1])

В Англії	79	душ	сільського	населення
У Франції	84	»	»	»
У Німеччині	107	»	»	»
В б. Росії	130	»	»	»

На Україні по губерніях припадало на 100 дес. ріллі):

На Київщині	178	душ	сільського	населення
На Поділлі	160	»	»	»
На Чернигівщині	157	»	»	»
На Волині	147	»	»	»
На Харківщині	137	»	»	»
На Катеринославщині	98	»	»	»
На Херсонщині	68	»	»	»
На Таврії	58	»	»	»

Отже загалом в першому десятирічччі XX. століття розподіл земельних дібр був слідуючий:

Селянської надільної землі	20.382.000	десятин	56,6%
» купленої »	5 363.000	»	
Скарбової та царської родини	2 320.000	»	5,1%
Монастирської та церковної	580.000	»	3%
Поміщицької	16.581.000	»	37%
Заразом	45.496.000	десятин	

Ми свідомо зупинилися так докладно на дореволюційному стані забезпечення українського селянства землею, щоб потім з порівнання з пореволюційним станом видно було, що дістало селянство від революції.

Першим революційним актом українського селянства 1917 р. було відібрання у поміщиків землі. В перші ж дні революції українських поміщиків наче-б не стало. В богатьох місцевостях окружні селяне зібравшись мирно поділили між собою поміщщцьку землю і почали її обробляти. Українська Центральна Рада, законом від 18 січня 1918 року управнила перехід земель до трудових елементів. Цей закон касує право приватньої власности на землю, воду, ліси і підземні богацтва (§ 1), всі ці добра оповіщає власністю всього народу (§ 2), при чім ними мають право користуватися всі громадяне, без ріжниці полу, віку й національности (§ 3). Вивласнення земель і передача їх селянам мала переводитися без жадного викупу (§ 12), в користуванні попередніх власників залишається трудова норма землі (§ 21),

[1]) Фещенко-Чопівський: »Економична географія України« ст. 41.

а наділення переводиться в розмірі від трудової до споживчої норми, в залежности від земельного запасу даного району (§ 9). Тут треба розповісти, що таке споживча й трудова норма землі. На Великій Україні перед революцією дослідники земельного питання розріжняли по землеволодінню такі групи господарств: I — безземельні або селянський пролєтаріят, що жили і працювали на чужій землі; II — садибники та малоземельні; вони мали або саму садибу, або до неї яких $^1/_2$ морґа (на Великій Україні кажуть упруг) землі; III — ті, що мали харчеву норму землі; вони ледви могли з цієї землі прохарчуватися. На одіж, податки та инші потреби мусіли заробляти на боці; IV — ті, що мали споживчу норму землі; вони могли прожити з цієї землі, але робочих рук в такій родині було звичайно більше чим треба; V — група трудової норми. Ці мали стільки землі, що вкладали в неї всю свою працю і жили в достатках; VI — група напівкапіталістична. Господарства цієї групи вже не управлялися самі біля своєї землі й наймали батраків (челядь) хоч на літо, хоч на цілий рік. Проте біля землі працювали й самі господарі; VII — капіталістичне господарство. Господарі тут не працювали й обробляли землю найманою працею. Найбільше на Україні було безземельних і малоземельних. Поміщиків було не богато, але зате землі в їх була сила. Закон Центральної Ради, як ми це бачили, мав на увазі знищити велико-земельне володіння та по змозі зменшити число безземельних і малоземельних господарств.

Коли прийшли на Україну большевики, вони застали в повному розґарі розпарцелювання поміщицьких та монастирських маєтків. Розпарцелювання це переводило саме селянство. По скільки українське селянство вороже зустріло ідею комунізму, постільки большевицька влада поставилася до селянства дуже неприхильно. Крім того, їхня теорія, марксізм, дивиться на селянство, як на дрібно-буржуазний елемент, що тільки гальмує прихід соціялізму в розумінні Маркса. Недовіряючи селянам, комуністична влада видумала шефство, тобто, якась робітнича організація оголошувала себе шефом (паном) села, їздила туди мовби навчати, а тимчасом забірала все, що попадеться під руку. Це все ще збільшило ворожість селян до большевиків і між селом а містом утворилися дуже напружені відносини: село недавало містові хліба, а місто уважало село гніздом контрреволюції. Нарешті, побачивши, що без хліба, а значить без селянства, не можна утриматися у влади, большевики пішли на зближення з селом. Було викинуто гасло »лицом к деревне«, почали робити селянству уступки й відносини по трохи стали зносніші.

В земельному питанні большевики залишили майже без змін програму Центральної Ради. Вони оголосили землю власністю держави (Ц. Р. оголосила її власністю народу), право користуватися надали кожному громадянинові, а для землевпорядкування завели земельні комітети. Проте селянству тепер попала далеко не вся бувша поміщицька та монастирська земля. Частину земель большевики залишили для зразкових господарств. Ця міра дуже добра. Справді, скрізь, в кождому районі слід мати селекційну станцію, зразкове господарство, дослідне поле і т. п., щоб селянство мало змогу навчитися ліпше обробляти землю. Наше селянство в хліборобстві дуже консервативне. Землю воно обробляє »як діди і батьки обробляли« і надіється »як Бог вродить, то й хліб буде«. Тим часом в инших державах землю обробляють після наукових вказівок учених агрономів та спеціяльних дослідників, від чого урожаї виходять без порівнання ліпші, чим на наших землях. Тому нашому селянству дуже не пошкодили би такі зразкові господарства.

Чи мало бувших поміщицьких маєтків большевики віддали в комуни. Такі комуни складали ріжні фабричні безробітні, бувші залізничники й т. п. Вони не вміли ходити біля землі, не знали як взятися за хліборобство та не мали до цього й великої охоти. Тому з цих комун нічого не вийшло. В большевицьких часописах (»Большевик«, »Правда« і др.) можна часто читати, що така а така комуна порізала та поїла всю робочу худобу, а землю наняла сусідним селянам, отже живе з нетрудових доходів. Далі, частину землі большевики віддали під колхози (колективні господарства). Колхози, це щось на взірець колишніх кооперативних артілей. В колхозах господарство йде ліпше. Потім деякі землі большевики віддали під фабрхози. Це вже було зовсім нерозумно. Фабричні робітники у вільний час, за охотки, так би мовити, гуляючи, мали обробляти ці землі для себе. Розуміється, землі лежали не оброблені, аж доки ці фабрхози не знищено. Частину землі большевики залишили в державний земельний фонд, з якого мали наділяти землею безземельне та малоземельне селянство. Але дуже богато землі большевики віддали під кольонізаційний фонд, який там зветься скорочено колфонд.

З колфонду радянська влада наділяє землею переселенців і з инших, неукраїнських земель, і то переважно жидів. Це питання для українського селянства дуже болюче. В той час, як українське селянство, таке голодне на землю, не одержало цієї землі, про яку мріяло все своє життя, яку обробляло власними руками, большевики відводять що року під жидівську кольонізацію великі земельні участки. Так, напр. в 1925/26 р. під жидівську кольонізацію було відведено 100.000 десятин землі[1]). Була навіть, думка зробити на півдні України жидівську автономну республику, відібравши для неї в українського селянства землю. Большевики роблять жидам-переселенцям всякі полегкости. Так, коли від переселенців взагалі вимагають грошевого забезпечення в розмірі 500 карб. на господарство, для жидів ця норма знижена від 10 - 150 руб. Крім того, жиди користуються особливою, збільшеною допомогою з боку держави[2]).

Що з цього виходить, скажемо тут словами комуніста Триліського:[3]) ..... »...переселенці євреї ... здають землю в аренду селянам, що викликає незадоволення, а часом вороже відношення з боку місцевих, переважно куркульських елементів, що прагнуть одержати в своє постійне користування нарізані кольоністам землі«. З часописів нам відомо, що ці »куркульські елементи« складалися з безземельних та малоземельних селян. Те явище, що кольоністи-жиди здають нарізані їм землі в аренду селянам, а самі живуть з нетрудових зисків, той-же Триліський пояснює »тяжким матеріяльним становищем євреїв-кольоністів[4]). Для нас незрозуміло, чому ці жиди через тяжке матеріяльне становище, не хотять працювати біля землі? На нашу думку блище до правди було б пояснення, що жиди, не маючи нахилу і звички до сільсько-господарської праці, брали землю, як рентабельне підприємство, здавали її в аренду, а самі займалися своїм ділом. Це тим більше правдоподібно, що тойже Триліський приводить дані, як жиди-кольоністи одержували від держави велику допомогу (більше як 250 руб. на двір) на набуття сільсько-господарського знаряддя, одержували дерево на хату й будівлі й до всього того — довготермінові державні позики. (К. б.)

інж. ек. М. Храпко.

---

[1]) Триліський »Аграрне питання та аграрна радянська політика« X. 1926.
[2]) Тамже, стор. 137.
[3]) Тамже, стор. 371.
[4]) Тамже, стор. 137.

Поширення кооперації в головних державах світа*).

(Загальний погляд)

У пяти країнах світу ми маємо на 1923 рік таку кількість кооперативних організацій: в Еропі 236.675 кооперативних організацій з числом членів 52.775.557, себ-то на кожду кооперативу припадає 223 членів; в Азії 91.423 кооператив з 6,381.989 членами, себ-то з 69,8 членами на кепоративу; в Америці 16.360 кооператив з 2,554.691 членами або 156 членами на кооперативу; в Африці 131 кооператив з 51.192 членами, себ-то 386 членами на кооперативу і в Австралії 396 кооператив з 363,449 членами або з 917 членами на одну кооперативу. Зрозуміло, що ці дані не є вичерпуючі. По Европі ми не маємо Греції, хоча за останніми даними 1925 року в Греції нараховується 3.655 кооператив, з яких 2800 сільських і 854 міських, причому сільські розподіляються на 2.064 кредитових, 519 закупівельних, збутових і виробничих, а міські розподіляються на 446 виробничих, 243 будівельних і 105 споживчих. Крім цього, ми не маємо Европейської Турції, Австрії а з позаевропейських країн маємо тільки окремі держави. А коли по Европі ми маємо дані за 23 держави, то по інших країнах світу в нас неповні дані тільки за 12 держав. Між тим і в інших державах нині є кооперативний рух.

По всіх цих державах — европейських і позаевропейських — ми нараховуємо всього 323.993 кооператив із загальним числом членів у них 60,848.416 чоловіка. Армія досить велика! А якщо взяти на увагу, що по суті кооператива є обєднання господарств, а не осіб, і якщо приняти число членів кожного господарства на 4, то вийде, що в цих країнах кооперація в тій або іншій мірі обслуговує 243,393.664 чоловіка.

Усі держави, що про них у нас є відомости, разом мають населення 1,036.895.100 чоловіка, що дає відсоток кооперативного населення у 5.8%, а відсоток кооперованих родин у 23.2%. Майже четверта частина всіх родин зацікавлена в роботі кооперативних організацій. Це вже величезне досягнення, особливо, якщо ми згадаємо, що навіть найстарший вид кооперації — споживча кооперація — нараховує ледви 80 років, а кредитова та сільсько-господарська кооперації значно молодші. Та до того ж у позаевропейських країнах кооперація почала розвиватися тільки цього XX-го століття.

Такий розмах кооперативного руху треба визнати за величезне досягнення. Адже-ж її утворювали не богатії з нагромадженими, за тими чи іншими методами, капіталами, не державні влади, що мали в свойому розпорядку майно всієї держави, — її утворили експльоатовані, ті, хто в тому, чи в іншому вигляді продає свою працю, й тільки на заощадження від своєї заробітної плати або на прибутки від своєї праці чи в ремісничому варстаті.

Пересічне число членів на кооперативу по всіх країнах світу, виходить, дорівнює 187 і на кожну кооперативу припадає 3.200 чоловіка населення.

---

*) Передруковуючи цей розділ з книжки А. Гречки (Кооперація за кордоном і в нас), Харків 1927, вид. Книгоспілки, редакція започатковує ряд нарисів про стан кооперативного руху в головніших країнах. Дані про українську кооперацію в межах Польщі вставлені нами. — З огляду на великі труднощі в збіранню матеріялу про життя кооперативних установ ріжних країн, усі приведені дані треба брати з певним застереженням. — Ред.

По окремих країнах світу відсоток кооперування населення й кількість населення, що припадає на кожну кооперативу, значно ріжняться. Найбільше кооперування припадає на Европу — 11,3%; або як до родин — 45.2%, себ-то майже половина всіх родин у европейських державах зацікавлена в робототі кооперативних організацій. Треба зауважити, що по державах зі старою кооперативною культурою з диференційованим кооперативним рухом, себ-то там, де ріжні галузі господарств обслуговують ріжні кооперативи, одні і ті ж господарства, як що вони самі виконують ріжні функції, є членами ріжних кооператив. Такі обставини збільшують номінальне число членів кооперативних організацій і через це всі висновки що до кооперованости мають тільки відносне, ілюстраційне значіння.

Кожна кооператива в Европі припадає на кожних 1.963 чоловіка. Це найбільші цифри. По інших країнах справа ще так далеко не зайшла: в Америці кооперовано 1,6% населення і на кожну кооперативу припадає 9.303 чоловіка; в Африці кооперовано 0.2% населення й на кожну кооперативу припадає 155.585 чоловіка; в Азії кооперовано 1,5% населення й на кожну кооперативу припадає 4.375 чоловіка, й нарешті, в Австралії кооперовано 4.7% населення й на кожну кооперативу припадає 19.333 чоловіка.

Таким чином, що до відсотка кооперування, країни розподіляється в такому порядку: Европа, Австралія, Америка, Азія й Африка. Звідси можна зробити такий висновок: очевидячки, кооперація починає розвиватися тільки з моменту зникнення натурального господарства. Та воно й зрозуміло. Адже ж кооперативна організація в першу чергу є кільце, що поєднує індівідуальні господарства трудящих одно з другим і з народнім господарством взагалі, а в дальшому, і зі світовим господарством. Через це, доки існує замкнене натуральне господарство сімї, кооперація не може мати місця. Особливо великого розвитку кооперативні організації набули після світової війни. Вона в значній мірі зруйнувала натуральне господарство навіть по кольоніяльних країнах і, пограбувавши в масі трудящі верстви та розтративши на війні величезні нагромадження богатства, дала сильний стимул розвиткової кооперації.

При цьому треба зазначити, що кооперованість населення зовсім не збігається з іншою ознакою — числом населення на одну кооперативу. Ця ознака говорить за два моменти. З одного боку, коли в державі великі розміри пересічної кооперативи, себ-то на кожну кооперативу припадає багато членів, то на кожну кооперативу у цій країні припадає й багато населення навіть за більшого кооперування. З другого боку, де є й маленькі кооперативи, якщо їх небагато, на кожну кооперативу припадає багато населення. Через це кількість населення на кожну кооперативу вказує тільки на густу кооперативну мережу в країні, а охоплення кооперацією населення треба визначати, головним чином, на основі відсотка кооперування.*)

Що до густоти кооп. мережі в Европі, то на першому місці стоїть Швайцарія — тут на одну кооперативу припадає 337 мешканців, з яких 131 є його члени. Ясно, що тут ми маємо якраз зразок того, коли одні

*) Автор розглядає справу тільки з погляду кількости кооператив і членів в них, не беручи на увагу торгів кооперативних організацій і иншими словами він тут не розглядає, о скільки кооперативи в ріжних країнах охопили бюджети своїх членів. Як відомо, що до цього, перше місце належиться все таки Англії що до споживання, а Данії що до с. г. кооперації. — Ред.

й ті ж особи є членами декількох кооператив. І дійсно, у Швайцарії кооперовано 38,8% усього населення або 155,2% усіх родин, себ-то більше, ніж їх є. Це, звичайно, неможливо, але це тільки показує, що Швайцарія — країна дуже насичена кооперативними організаціями, в величезним відсотком коопередованого населення.

За нею що до щільности мережі йде Данія з одною кооперативою на 386 душ населення і з 118 членами на одну кооперативу. Тут відсоток кооперованого населення дорівнює 30,5%, На третьому місці стоїть Норвегія з одною кооперативою на 657 душ населення, 58 членами на одну кооперативу і 8,08% кооперованости. Тут ми маємо дуже щільну кооперативну мережу й дуже маленькі кооперативи і, як наслідок, невеликий відсоток кооперованости населення. Далі йде Чехо-Словаччина з 910 душами населення на одну кооперативу, з 388 членами кооперативи й 42,6% кооперованости населення. Тут знову ми натрапляємо на випадок великого членства в кооперативах одних і тих же осіб, але тут — і максимальне кооперування. Пяте місце займає Естонія з 1.043 душами населення на кооперативу, з 93 членами на кооперативу і маленьким коопёруванням — всього 8,4%. Далі йде Німеччина з 1.100 душами населення на кооперативу, з 172 членами на кооперативу та 15,8% кооперування. Фінляндія посідає семе місце — 1.113 душ на кооперативу і 182 члени, кооперовано 16,4%. Осьме місце належить Угорщині — 1.124 чоловіка на кооперативу, 452 члени і 40,8% кооперування. Угорщина посідає осьме місце що до % кооперованости. Девяте місце належить Латвії з 1.205 душами на кооперативу, з 145 членами й 11,8% кооперування.

За даними за 1926 рік СРСР без України має на одну кооперативу 1.862 душ населення, 263 члени й кооперовано — 13,1% всього населення.

По Україні ці дані такі: населення на кооперативу 1.137 чоловіка, членів на одну кооперативу 168 і кооперованість — 14,8% всього населення.

Три европейські країни з найбільшим розвитком у них капіталізму — Великобританія, Франція і Бельгія — досі тут ще не фігурували. Із великих капіталістичних країн досі згадувалося тільки Німеччину та й то на осьмому місці що до щільности кооперативної мережі. Правда, що до відсотка кооперованости населення, то вона стоїть на шестому місці, але й це вже знаменно. Великобританія й Франція ж що до кооперованости стоять на ще віддаленіших місцях — на десятому місці — кожна з них має 11,6% кооперованого населення. Причому Великобританія має найбільші кооперативи — по 1.508 членів на кожну, і по 10.764 душ населення на кооперативу. Така мала густота кооп. мережі є наслідок двох причин; з одного боку, великих розмірів кожної кооперативної організації, а з другого боку — малого відсотка кооперованости населення. У Франції на кожну кооперативу припадає вже 302 членів і одна кооператива припадає на 2.575 душ населення, а відсоток кооперування такий же, як і у Великобританії. У Бельгії стан кооперативної справи так само не дуже блискучий — на кожну кооперативу припадає 2.798 душ иаселення, членів на кожну кооперативу — 286 і всього кооперовано 7,6% населення.

Найменша кооперованість у Португалії — 0,9% і в Італії — 5,3%. Зате Португалія є перша країна що до кількости населення на одну кооперативу — 27.738.

Що до кількости кооперативних організацій на рік 1923 та до числа в них членів, найпередовіші країни це:

Держава	Кількість кооператив	Число членів
1. СРСР	68.480	10.372.703
2. Німеччина	52.326	9.010.305
3. Італія	19.520	2.000.000
4. Франція	16.158	4.904.869
5. Чехо-Словаччина	14.942	5.797.496
6. Польща	11.600	3.306.940
Українські землі під Польщею (РСУК)	834	232.334
7. Швайцарія	11.459	1.500.000
8. Данія	8.471	996.811
9. Угорщина	6.972	3.202.906

Коли весь СРСР розділити на дві чмстини — Україну і СРСР без України, то матимемо такі ось дані:

Україна	17.908	2.273.420
СРСР без України	50.372	8.099.283

За найновішими даними 1924 і 1925 років ми маємо зміни в кількості кооператив і членів:

	Кооператив	Членів
1. СРСР без України	60.572	15.977.797
2. Україна	25.166	4.229.165
3. Разом в СРСР	85.738	20.206.962
4. Німеччина	52.788	10.000.000
5. Чехо-Словаччина	14.733	—
6. Польща	14.563	—
Українські землі під Польщею (РСУК)	912	949[1])
7. Швеція	11.665	—
8. Південна Славія	5.000	500.000
9. Румунія	3.886	300.982
10. Болгарія	1.533	—
11. Великобританія	2.390	5.123.357
12. Ісляндія	40	7.500
13. Інді Британська	77.000	3.000.000
14. Японія	14.765	3.341.008
15. Сполучені Держави	13.680	3.475.000
16. Цейлон	257	30.458
17. Маляйські Спол. Держави	65	8.895
18. Туніс	155	40.000
19. Південна Африка	243	44.750
20. Аргентина	206	118.945

Тут ми бачимо зріст числа кооператив у Німеччині, хоча й незначний. У Чехословаччині навпаки, ми бачимо невелике зменшення. Значне збільшення дає Польща.

Ще більший зріст спостерігаємо в СРСР. Всього за три роки по всьому СРСР. число кооператив збільшилось на 25%, а кількість членів у них навіть на 94·8%[2]).

---

[1]) Спадок членів пояснясться вичеркуванням т. зв. »паперових членів«, як позісталости з воєнних літ. — Ред.

[2]) Автор не додає чим пояснюється цей (зрештою не дуже швидкий) ріст: процесом відбудови кооперації після періоду воєнного комунізму. — Ред.

Окремо по СРСР. без України число кооператив зросло на 19,7%, а число членів на 97%.

На Україні число кооператив зросло на 40·5%, а число членів на 86%.

Завдяки діяльності фашизму, кількість кооперативних організацій Італії до 1926 року знизилась на 6—7 тисяч.

Ця табличка говорить ще ось за що: виявляється, що найбільше кооперованими країнами є не великі капіталістичні країни, тільки країни з розвинутим сільським господарством, але не поміщицьким, а селянським — Данія, Угорщина, Швайцарія, Фінляндія, Чехо Словаччиина, Німеччина. Країни з великим поміщицьким господарством, як Англія, хоча й досить кооперовані, але всеж значно менше, ніж країни селянські, та й кооперативні організації там припадають, головним чином, на міста. Як ми побачимо далі, в більшості країн головний масовий розвиток кооперативного руху припадає на сільське населення, а найбільше розвинутим видом кооперапії є кредитова-сільська та ріжні види сільсько-господарської кооперації.

Із позаевропейських країн досить великий розвиток кооперації ми спостерігаємо покищо в Британській Індії, Сполучених Державах, Японії і Австралії. В Британській Індії нараховується 77.000 кооператив з 3,000·000 членів, себ-то по 39 членів на кооперативу. Це найдрібніші кооперативні організації. Кооперовано в Індії 0,9% населення й одна кооператива припадає на 4.104 душ населення. Щільність кооперативної мережі, як ми бачимо, тут досить велика а кооперованість не дуже велика і це пояснюється надмірно малою величиною кооператив.

В Японії нараховується всього 14,765 кооператив з 3,341.008 членами або 216 членів на коопeративу.

У Сполучених Державах ми маємо 13.680 кооператив з 3,475.000 членів, себ-то по 254 члени на кооперативу. Відсоток кооперованости населення досягає 3·2% і на одну кооперативу припадає 7.725 душ населення.

Цікаво, що кооперативний рух зайшов навіть у Туніс, Південну Африку, Арґентину, Малайські Сполучені Держави, острів Цейлон. Навіть на крайній півночі Европи — на острові Ісляндії — є кооперативні організації.

Треба також відзначити Австралію з Новою Зеляндією. Тут є 396 кооператив з 363.449 членами, себ-то 917 членів на одну кооперативу і ця величезна пересічна величина кооперативи поступається тільки перед Великобританією. Тут кооперовано 4·7% населення й на одну кооперативу припадає 19.333 душ населення. Щільність мережі невелика, це пояснюється величезними розмірами кооперативних організацій.

Цікаво порівняти наші дані про число кооператив та їхню величину з даними за 1914 рік.

	1914 рік		1923 рік	
	Число кооператив	Число душ населення на 1 кооперативу	Число кооператив	Число душ населення на 1 кооперативу
Німеччина	36.069	1.900	52.326	1.100
Данія	7.650	900	8.471	386
Італія	7.388	4.700	19.520	1.921
Росія	33.256	5.200	68.480	1.971
Франція	20.538	1.900	16.158	2.575
Швайцарія	7.904	500	11.459	337

Найновіші дані по СРСР. дають ще більший зріст. Не беручи на увагу житлової кооперації, по всьому СРСР. на одну кооперативу припадає в р. 1926 1660 душ, членів на одну кооперативу маємо 235, а коопировано 143,°/₀ всього населення. Кооперування зросло вдвічі.

Крім Франції, по всіх країнах ми бачимо значний зріст так числа кооператив, як і кооперованости населення. Значний зріст дає також Німеччина, не зважаючи на зменшення її розмірів. Великий зріст в Італії, Данії й Швайцарії. Зменшення тільки у Франції. Ми не наводимо даних, але зменшення спостерігається у Великобританії й в Бельґії. Зменшення дає також Австрія, завдяки зменшенню свого розміру.

І тут ми бачимо підтвердження тієї-ж думки — розвиток кооперації тепер спостерігається вже не стільки у великих капіталістичних країнах, скільки в країнах переважно селянських.

По деяких країнах зменшення числа кооператив припадає переважно на споживчу кооперацію, при чому воно не завжди відповідає зменшенню числа членів. Дуже часто зменшення кооперативних організацій іде поруч зі збільшенням їхніх розмірів.*)

А. Гречка

---

*) Чит. статю п. з. »Що Краще?« у відділі »Проблєми кооп. організації й практики« цього числа К. Р-ки. — Ред.

Біжучі економічні проблєми.

За напрям господарської політики Польщі.

Не підлягає ніякому сумніву, що підложжам визначних політичних подій, хоч не єдиним, та все таки важливим, бувають події характеру господарського. Доказом правдивости цього твердження, є така знаменна в історії Польщі подія, як політичний переворот в травні 1926 р. Стачить кинути оком на діяґрами, що представляють еволюцію конюнктурних умов Польщі в рр. 1924—1926, а саме хочби тільки головних показателів конюнктури: курсу валюти, стану державного бюджету, білянсу зовнішної торговлі, навантажености підприємств працею згл. безробіття, щоби дійти до висновку, що Польща находилася в р. 1925/26 в стадії поступаючої господарської кризи, з тенденцією до погіршення і то в приспішеному темпі.

Крізу переживав передовсім державний скарб і валюта. Запас золота і закордонних валют в Банку Польськім в р. 1924 і до лютого-березня 1925 вагався між 300—400 міліонами зол. франків; з тогож часу падає раптовно в низ і в кінці 1925 року виносить ледви пів-сотні міліонів зол. фр. Щойно літом 1926 р. зачинає знову підноситися. Очевидно, це мусіло мати свій вплив на курс злотого. Дякуючи усильній інтервенції на закордонних біржах (шляхом скуповування власної валюти за валюту чужу) урядові вдалося курс злотого утримувати досить рівно до літа 1925 р.

Одначе валюти не стало на довго і злотий покотився в низ, досягаючи якраз в травні 1926 р. найнизшого курсу, не доходячого навіть до половини парітету (номінальної вартости). Скарб нямагається, як звичайно, заступити уникаючу вартість банкнотів збільшенням їх кількости в обігу, отже інфляцією.

Курси инших державних і півофіційних паперів (емітованих держ. позичок і акцій Банку Польського) поділили долю злотого, досягаючи в травні 1926 р. найнизшого рівня. (32 – 69 відсотків номінальної вартости паперів).

Непомильний показчик конюнктури — міра відсотку (дисконту) ставить Польщу в тім часі на першому місці серед европейських держав, що до — дорожнечі кредиту. В половині 1926 р. виносить офіційна міра дисконту в державних емісійних банках:

Швайцарії, Голяндії, Америки 3,5%, Анґлії 5,0%, Німеччини 6,6%, Польщі 12%. В приватних банках за першоклясний векслевий матеріял:

Швайцарія 2,4%, Голяндія 2,8%, Америка 3,3%, Анґлія 4,3%, Німеччина 4,5%, Польща 24%; при чому в Польщі це не є цифра фактичного відсотку, тільки найвищого урядово допустимого*).

Так стояв офіційний чинник — держава. Якіж були відносини в громадянстві, себто в світі промислу, торгівлі й сільського господарства?

Промисловість теж переживала в рр. 1925—1926 крізу, без ніяких сумнівів. Найкраще знала це, як звичайно, біржа, реаґуючи на лихий стан „інтересів“ низьким курсом промислових паперів (акцій, облігацій). Вказник пересічного курсу акцій в Польщі, що держався ще в січні 1925 на урівні 20,7% (від номінале) упав в січні 1926 на 9,5%; в березні 1926 він держався на 8,5%, а в червні 1926 досяг найнизшого рівня — 6,0%.

Основні (т. зв. ключеві) індустрії в Польщі це добування вугля і нафти, як головних засобів топлива і витопка заліза й сталі. Добування вугля після раптовного спаду літом 1924 швидко піднялося в гору, одначе цілий рік 1925 виявляє, з малими перебоями, постійну тенденцію до падіння продукції. Такий був стан аж до травня, а власне до червня 1926, коли Европа почала відчувати недостачу вугля в наслідок страйку вуглекопів в Анґлії (що вибух майже одночасно з переворотом Пілсудского в Польщі). — Продукція нафтової ропи пережила наглий спад в перших місяцях 1926 р. хоч що правда, вже в другім чвертьріччу цього року вийшла на свій звичайний рівень. Продукція чавуну (сирового заліза) і сталі після раптовної кризи літом 1924 р. держалася в р. 1925 середнього рівня; одначе і тут весна 1926 р. принесла дотить раптовний спад. Ці відомости зібрані на підставі даних про кількість продукції; вони потверджені даними про кількість затруднених робітників і кількість відбутих ними годин праці. В січні 1924 р. було безробітних 85 тисяч, в січні 1926 — 350 тисяч. Промислова кріза не торкнулася тільки тих галузів продукції, які мали запевнений збут, дякуючи замовленням держави, отже в першій мірі промислу воєнних потреб і потреб транспорту (залізниць). По війні в Польщі повстали три великі фабрики паровозів (Варшава, Познань, Хжанів), чотири фабрики літаків (Люблин, Варшава, Біла на Підляші, Познань); повстав ряд фабрик муніції. — З инших галузів кріза не торкнулася промислу штучних азотових погноїв (Хожів) і добування поташової солі (Галичина); ці дві останні галузі виявляють сильну життєздатність і тенденцію до приспішеного росту.

---

*) Przegląd życia gospodarczego Polski w okresie od połowy maja do września 1926. Wyd. Gabinetu prezesa rady ministrów Warszawa 1926.

Сільське господарство, перебувши кровавий хрест світової, а відтак польсько-української і польсько-російської війни, потребувало досить довгого часу для своєї відбудови. Урядова статистика виказувала 1, 671. 568 знищених селянських будинків на загальне їх число $7^1/_2$ міліона! Втрати в конях виносили 30%, в худобі і безрогах — 25%. Отже на загал втрачена четвертина усього с. господарського інвентаря, беручи на увагу цілу Польщу. (Ці цифри стануть одначе ще вимовнішими, коли пригадати, що це є пересічна для цілої території Польщі, тоді як знищення досягло тільки частину території, східні окраїни).

Ознакою поступаючої відбудови можна рахувати кількість засіяної площі. Площа посіву Польщі досягла в рр. 1925–1926 майже довоєнної гряниці. Зате відбудова будинків йде значно пинявіше. Невияснені аґрарні відносини держали в напруженні і селян і поміщиків, ці дві основні групи села.

Торгівля поділила здебільшого долю промислу. Ця сама літня катастрофа 1924 р. відбилася відємно на торгівлі: цифри імпорту та експорту падають раптовно, хоч швидко потім (осінь і зима 1924) зовнішна торгівля набирає нової сили і навіть розмаху — аж до літа 1925 р., коли наступає ще раптовніше падіння вивозу, при одночаснім підйомі привозу; одне і друге — явища відємної натури (пор. діяграму в „Господ. хроніці“).

Ціни в гуртовій торгівлі на загал не пережили в тім часі більших потрясень, за виїмком цін хліба, який в першій половині 1925 р. (в наслідок неврожаю 1924 р.) пішов сильно в гору, але в другій половині цього року, наслідком феноменального врожаю, значно подешевів. Як відомо, захоплена врожаєм і бажаючи рятувати падаючу валюту, Польща пофорсувала в тім часі експорт хліба так радикально, що вже в грудні 1925 р. в часі переднівку, прийшлося масово довозити збіжжа й муку із-за кордону і розуміється, по вищих цінах, наслідком чого в травні-червні 1926 ціни хліба в однім моменті досягли урівня значно вищого, як ті, що були по неврожаю 1924!

* * *

Річ очевидна, що в публіцистиці, в політичній пресі і в кругах польських теоретиків-еконмістів раптовна весняна кріза 1926 р. викликувала і досі викликує живий обмін думок про її причини. Прихильники нового, „санаційного“ режіму, опираючись на досягненнях уряду Пілсудського за рік з половиною його існування, вказують то на політичний бік питання — (відсунення від влади осіб і груп, що втратили громадське довіря і моральне обличча, бльок ендецько-пястівський), то на зміну напрямку в господарській політиці держави, започаткованій новим урядом. Дослідники-теорики, признаючи в дечім заслуги нового уряду, вказують разом з тим, що на поправу відносин вплинули инші значно глибші фактори*).

Само собою зрозуміле, що основним питанням є вияснення причини крізи в промисловости і почасти в сільському господарстві. Бо ролю такого фактора, як валютарне питання і стан фінансів держави самої, ніхто не заперечує, признаючи, що знецінення валюти і дефіцитність бюджету були могучими співвинниками крізи. Вислідити причини дефіцитности бюджету

---

*) На книжному ринку з'явився ряд брошур, що підводять білянс правління уряду »санації« в економічній ділянці (M. Fiedler, Tło gospodarcze przewrotu majowego; E. Brand, Ekonomiczne momenty w przewrocie majowym i w polityce obecnego rządu; A. Krzyżanowski, Rządy Marszałka Piłsudskiego; E. Kwiatkowski, Postęp gospodarczy Polski i др.)

й низького курсу валюти не так важко, як причини лихого стану в области продукції.

Є фактом загально відомим, що з оброблюючої промисловости Польщі тільки одна текстильна є наставлена на експорт за кордон і то виключно на Схід, сягаючи аж по Туркестан. Инші гадузі оброблюючої промисловости за мало розвинені, щоб покрити навіть внутрі краєву потребу. З добуваючої промисловости (гірництва) шлеський вугіль, галицька нафта, далі дерево — з необхідности залежні від можливостей експорту.

До-травневі уряди управляли політику усильного підпирання розвитку промисловости й експорту. Для того служили дешеві кредити, які крім цього, при постійнім паданню п. марки оберталися фактично в майже беззворотні допомоги; тій-же меті служила митна політика, яка хоронила край від імпорту із-за кордону.

Роки інфляції і низького стану п. марки були роками надмірно швидкого, просто неприродного розвитку промисловости, заснования нових підприємств і поширювання існуючих. Тим сильнішим ударом був застій, який з необхідности річи прийшов із заведенням стабільної валюти. Доба т. зв. валютарного думпінґу давала можливість, калькуючи в марках і платячи дешевими марками робітникові, експортувати дешево за дорогу закордонну валюту. Польща випродувала себе, а власне робочу силу робітництва і природні скарби землі за міліярди польських марок, рівнозначні незначним квотам в дорогих чужих валютах. Погоня за доляром і взагалі чужою валютою стала основним стімулом господарування. Доляр стає фактичною валютою Польщі.

Одначе цим не вичерпуєтсья секрет розмаху експорту; важну ролю гра ще один чинник, а саме положення могучого промислового сусідаа, у Німеччині. Вугіль польського Шлеска мав забезпечений пунктаціями Версальського договора свій обовязковий контингент збуту в Німеччині до 1924 р. В таких умовах було не трудно продукувати. І те грало ролю, що господарство Німеччини переживало в ці роки період своєї реконструкції і не було ще небезпечним конкурентом. Одначе вже в рр. 1924—1925 Німеччина, в свідомости наростаючої економічної сили, піднімає голову і виповідає Польщі — митну війну (липень 1925 р.). Як ми бачили вище, літо 1925 р. являється для Польщі вістуном наступаючої господарської кризи. Продукція вугля на самім тільки німецькім Шлеску росте в такому швидкому темпі, що Німеччина в р. 1927 стає майже самовистарчальною в цій ділянці. Польський Шлеск йде що до продукції вугля в низ (продукція в р. 1913 — 31, 9 міл. тон, а в р, 1926 — 26, міл. тон), тимчасом як добування вугля на німецькім Шлеску зросло в тих-же роках з 11, 1 міл. тон на 17, 5 міл. тон!

Всесторонній розмах німецького виробництва у всіх його ділянках заставляє польських державних мужів відректися тих нездорових мрій, до яких давав привід розмах промисловости в часах інфляції: мрій про індустріялізацію і вихід з промисловими товарами на світовий ринок. Цю тезу було необхідно піддати радикальній ревізії — така роля припала, свідомо чи не свідомо, спадкоємцеві уряду Ґрабського і Вітоса — урядові „санації". Провідною думкою економічних теоретиків і практиків санації є орієнтація польського промислу на власний, внутрішний ринок, иншими словами на збільшення купної сили власного населення; через те, що це населення в основній масі хліборобське, гасло дня санаційного уряду звучить: інтенсифікація сільського господар-

ства, підвижка цін на хліборобські продукти шляхом відкриття кордонів для експорту і утруднення довозу с. г. продуктів.

Слід признати, що уряд санації найшов признання для такого господарського пляну не тільки серед аґрарних кругів, які, особливо в особі великих власників, недвозначно станули по його стороні, як також в кругах промисловців і фінансового світу. Репрезентативні органи великої промисловости, з'орієнтувавшися зразу в положенні, ще літом 1926 заявили себе прихильниками нового уряду, підкреслючи одночасно, що бажають добрих умов для розвитку „рільництва", з необхідности свого головного покупця.

Не можна заперечити, що сама ідея опертя промислу на внутрішньому ринкові є здорова; річ тільки в тому, як вона буде виконана. Коли скартельована промисловість буде використовувати митну охорону для вишрубовування в гору цін за свої вироби, тоді навіть найінтенсивніша опіка уряду над с. господарством не дасть сподіваних результатів. А друге, це те, що в умовах польської дійсности, освяченої віковою сильною, як польський консерватизм взагалі, традицією, коли говориться про, допомогу „рільництву", то читати це треба так: в першу чергу допомога великій власности, в другу чергу польському селянинові, і тільки на кінці приходить, якщо взагалі приходить черга на непольського хлібороба. Розділ кредитів, призначених на подвигнення с. господарства і кооперації, є одним з ярких зразків цієї інтерпретації.

Таким чином зарисовується виразно нова фаза в державній господарській політиці Польщі — ставка на внутрішній ринок, конкретніше — на сильні економічно групи села: поміщицтво і більших селян. Не даром дехто в польській пресі кидає вже крилате слово „Столипінщина*)."

Свідомість необхідности такого власне напрямку в области господарської політики держави пробликує виразно з пів-урядового, по части агітаційного, видання міністерства торгу і промислу — з книжки міністра Е. Квятковского (Postęp gospodarczy Polski). Таким чином, новий уряд, якому загально закидають безпрограмність, ніби викристалізовує свою напрямну, покищо в господарській політиці; напрямну, подиктовану твердою необхідністю склавшихся обставин. Свідомість шкідливости митної війни з Німеччиною приводить до переговорів про заключення торговельного трактату з цим економічним кольосом, особливо по закінченні страйку англійських вуглекопів, коли продукція вугля зачала знову постійно падати.

Урядові санації, як каже E. Brand, доля дала „передишку": страйк вуглекопів прийшов як на замовлення. Але страйки не тривають вічно і на них будувати господарських плянів неможливо. Тому польська публична опінія з напруженістю вижидає, — як уряд „санації" справиться з новим завданням, яке собі ставить. Покищо — останні місяці приносять новий спад вивозу і зріст привозу, хоч урядові органи доказують, що привіз носить характер продукційний, а не споживчий.

К. К.

---

*) Розісланий на днях с.-господарським корпораціям для заопінювання законопроект про неподільність дрібних селянських господарств льоґічно вяжеться якраз з цього рода концепцією і в суті річи не є нічим новим. (Це відома тенденція до створення типу самовистарчального, продуктивного селянського господарства — шляхом зовсім невідповідним: урядового декрету з гори, правними перегородами і заборонами). Подібну тенденцію зраджує й другий проект: роспорядку про поділ спільних громадських ґрунтів (пасовиськ і лісів), що теж готується.

Селянський дрібний кредит*).

I.

Під селянським дрібним кредитом розуміємо таку форму кредиту, яка булаби доступною для кождої трудової хліборобської одиниці на селі. Кредитоздібність такої одиниці обмірковується не так на підставі її маєткового стану, як на підставі її працездатности, моральности і ґарантії господарської доцільности використання кредиту. В цім соціяльно-реформаційна сторона селянського кредиту, бо в нинішнім світі єдним мірилом кредитоздібности є маєтковий стан претендента на позичку: кредит існує для тих, хто вже й так стоїть матеріяльно міцно і служить для дальшого їх економічного скріплення чи збогачення. Селянський кредит повинен існувати і для немаючого, щоби він став маючим.

З цього погляду наша існуюча здебільшого в формі повітових кредитових кооператив кредитова кооперація нічим не ріжниться від инших капісталічних форм кредиту і хоч членами і кредиторами її є на 95% селяне, вона не може носити назви селянської кооперації у вище поданому розумінні.

Говоримо про дрібний кредит. Поняття »дрібности« кредиту не є щось теотерично в цифрі означене для всіх часів, для всіх країн чи народів. Поняття »дрібности« залежать і відповідає стану народнього господарства даної нації. Тому для американського фермера-селянина може дрібним буде кредит 1000 долярів, для німецького селянина 40 — 50 долярів ітд. При цифровому означенні »дрібности« кредиту для наших господарських умов очевидячки не можемо брати під розвагу цифри 1200 зол., яку приняло польське законодавство. Для нас ця цифра має тільки податкове значіння. Ледви чи богато погрішимо, коли для нашого селянського дрібного кредиту приймемо цифру позички коло 50 зол. чи навіть менше. Очевидно з зростом добробуту села цифра та буде підійматися, а поруч буде підноситися матеріяльна спроможність у вищій мірі заспокоювати потребу дрібного хлібороба в кредиті. Ставлячи собі за завдання організацію такого кредиту, ми тим самим свідомо виключаємо з його завдань уділювання гіпотечних позичок, позичок на купівлю землі, на більші меліорації і т. п.

Може стати питання, чи потребує наше село такого кредиту, який нездатний поширити його землеволодіння і на пів морґа, не дасть йому можности купити корову чи коняку і т. п.? З доривочних спостережень і з загальної уяви грошевих оборотів на селі виходить, що своєчасна кредитова допомога 20 — 40 — 50 зол. матиме велике значіння для нашого малоземельного господаря. Сума ця позваляє вже чи то порося купити на годівлю, чи поліпшити расу курей, купити добірного насіння, не продати у невідповідний час за безцінь своїх продуктів для заплати податку, а вичекати більш сприятливої конюнктури. Нині селянин у своїй масі дістає такі кредити у лихварів на 60% річно і вище.

II.

Кооперацію розуміємо як масову взаємопоміч і самопоміч, котра від моменту народження і весь час існування спирається виключно на свої сили. Такою мусить бути і наша селянська кредитова кооперація. Треба

*) Друкується в порядку дискусії — Ред.

признати, що історія селянського кредиту не знає строгого переведення цієї засади. І в Німеччині і в колишній Росії та Австрії, селянський кредит завдячує свій ширший розвиток не свідомому актові самопомочі сполученій з первісним жертвенним поривом членів, а грошевій допомозі чи то економічно міцніщих кляс (Німеччина) чи то держави (к. Росія, Німеччина, к. Австрія). Не можна заперечувати такої форми організації селянського кредиту: ця форма є найлекша і найскорше і найповніше здатна принести добрі плоди в сільському господарстві. Та в наших соціяльних і політичних умовах говорити про цю форму не доводиться. Хто з кооператорів серіозно береться до поширення селянського кредиту, той не повинен навіть говорити про державний кредит, хочаб тому, що з одного боку він не реальний, а з другого боку всяке звернення громадської уваги на джерело кредиту поза українським суспільним організмом тим самим відвертає увагу від реального, хоч і тяжкого для здобуття джерела. Признаємо, що держава, під якою живемо, обовязана прийти з дешевим кредитом для широких мас дрібно-хліборобського населення за посередництвом кредитової кооперації і маємо право домагатися від держави такого кредиту. Останній мавби певне значіння в життю нашого національно-господарського організму, та спричинивсяб до розросту кредитової кооперації. Але разом з цим кооператор не може не признати, що так повстаюча кредитова кооператива є не більше не менше, як розподільними пунктом для державного гроша; не твориться вона самим селом, його зусиллям і жертвами.

В наші часи повстання і праця кредитової кооперативи (не селянської, хоч і для селян) звичайно відбувається так: 10 — 20 чоловік, зложивши на уділи кілька соток зол., основують в повітовому місті »Касу« чи »Банк.« Вибрана Управа заразже кидається в ріжні сторони за кредитами. Не знаємо, за яку ціну вдається дістати в державних банках кредит в кілька тисяч золотих; Центробанк дасть з 10.000 зол. а часами на місці знайдеться добродій, що зложить вкладку коло 10.000 зол. З тим кооперативний банк починає операції, уділюючи селянам кредиту. Готівковий голод жене селянина до тодо банку, як до добродія. Платить він відсотки на оплату позиченого капіталу, адміністрації, уґрунтовання банку, та ще вплачує уділ чи уділи. Що вяже члена з такою кооперативою? Де є масовий порив, захоплення, жертва в будові кооперації? Во істину таке будівництво не може захопити кооператора! Та над цією формою не варт нам спинятися, бо нема виглядів, щоби держава пішла своїм грошем на широку організацію українського селянського кредиту. Нема також серед нас багатих добродіїв, щоби могли дати селянській кооперації первісний оборотовий капітал. Тому мусимо спинитися над другою можливістю: чи не моглиби наші вже існуючі кредитові кооперативи повітового значіння зосередити в собі справу селянського кредиту у вище поданім значінню? Селянський кредит потребує докладного знання кождого члена, його морального рівня, певности в потребі кредиту, контролі над зужиткованням його ітд. Це все понад сили наших повітових кредитівок. По самій суті своїй вони у своїй діяльности засуджені керуватися загальними засадами банковости. Своєрідні засади селянського кредиту їм організаційно чужі, яким би духом не дихали керовники тих кредитівок. Шульце і Райфайзен як за життя не прийшли між собою до замирення, так не примиряться і в існуючих кредитівках. Не виключено, що повітові кредитівки перетворяться колись в повітові каси селянської кредитової кооперації, але це музика далекого майбутнього.

III.

Виходить, що українське село мусить само власними силами збудувати собі селянський дрібний кредит. Грандіозність і небувалість завдання вже самі по собі здатні настроїти багатьох на скептицизм. Та кожда кооперація родилась вірою одиниць в атмосфері загального скептицизму, тому наша селянська кредитова кооперація поділить при свому народженню спільну з кожним новим і великим починанням долю.

Мусимо створити тип української селянської кредитівки і тим записати нову інтересну сторінку в історії кредитової кооперації. Маємо взяти від Райфайзена ті засади, які можуть у нас знайти примінення, а на місце тих засад, яких не можемо скористати по причинах нашого соціяльного і господарського положення та політичного життя, мусимо поставити инші, що нашим умовам і потребам відповідають, а саме:

1) Приймаємо без застережень засаду Райфайзена, що селянська кредитова кооператива повинна поширювати свою діяльність на цілу громаду і по можливости й не більше, як на одну громаду. Останнє вимагається характером селянського кредита а також за тим промовляє і психольоґія селянина, який нерадо пристає до організації, центр якої знаходиться не в його, а в другому селі.

2) Оборотові фонди в формі а) уділів, б) вкладок ощадности і в) вкладок взагалі, кожне село мусить здобути само від себе.

а) Райфайзен засадничо був проти уділового капіталу. Він не хотів обезсилювати і так тоді (в 60 роках) страшно нужденного селянина, а здобув первісний капітал з вкладок багатшого сільського населення, як то: поміщиків, пасторів, учителів і т. п. Послідовники Райфайзена по за Німеччиною та і частина їх в самій Німеччині, не приняли цього доґмату. В практиці під впливом законодавства, яке не допускало кооператив без уділового капіталу, а членів без уділів, в Німеччині не було ні одної райфайзенки, якаб не мала уділового капіталу. В 1910. р. на (кругло) 16.000 райфайзенок*) тільки коло 200 мало членський уділ нищий 2 мар. В 3.000 кооператив уділ виносив від 2 до 5 мар. (т. є. від 4 до 10 зол.), а в решті уділ поверх 5 мар. (10 зол.). Таким чином райфайзенівська практика вільно чи не вільно не пішла в цім напрямі за голосом великого творця селянської кооперації і це вийшло для селянського кредиту тільки на добре. За цією практикою маємо піти і ми. Ріжниця в тім, що там, як в нинішній нашій кредитовій кооперації, вплата уділу відбувалася не під впливом творчого, будуючого масового пориву з тим, що колись за те вплачуючий матиме користь, а під впливом приманки: даю тобі позичку, тільки вплати уділ і вписове. До кредитової кооперативи нині маси членів приступають з тим, щоби одночасово дістати позичку, а нашим завданням є переломити психольоґію і переконати вплатити уділ і вписове вже нині в свідомости, що колись в скруті за це може член дістати позичку. Чи це можливо? Досі доводилось чути відповідь тільки неґативну або скептичну: »не можливо« або »ледви чи вдасться.« Правда, ніхто не вказує, що вже були спроби і ці потерпіли фіяско. А без великих розпочатих спроб і зусиль гріх ховати велику справу.

В кооперативній оргацізації рішають два чинники: глибоке переконання провідників в потребі даної організації і їх незломна воля — перевести пляново ту організацію в життя. Такі переконання і воля знайшлися у про-

*) Автор, говорячи про німецькі райфайзенки, має на думці сільські каси обох головних союзів — Reichverband-у і Generalverband-у. — Ред.

відників при розбудові господарсько-спочивчої кооперації на селі. На щастя зовнішні умови виключали можливість кредитів. Та історія Заходу не знає прикладу розбудови споживчої кооперації на чужих грошах. Кинуто гасло: »на власні сили;« і народ пішов за гаслом, не оглядався за кредитами, з нужди видобув первісний капітал для рятування себе від визиску. Традиція будови сільського кредиту перед війною довго тяжила на нас, полонючи вільну думку, гальмуючи шукання нових доріг. Нам нічого не говорила обставина, що село в споживчу кооперацію вложило стільки гроша, скільки вона потребує. Ми не доцінювали, що може зробити плянова й пляномірна проповідь віруючих одиниць. Без помилки можна сказати, що колиб в 1920 р. наші коміти організації кооператив (К. О. К.) прийшли були до висновку, що з огляду на воєнне знищення та еґоїзм села годі зібрати уділовий капітал, мибі сьогодня мали сотки церковних склепів і дуже мало кооператив. З кредитовою кооперацією до останього часу робиться те, що так щасливо оминула споживча кооперація.

Нема даних думати, що село не зложить уділового капіталу на свою райфанзенку. Яка малаби бути його висота? Можна думати, що навіть при 500 зол. а може й менше можна справу розпочинати*), взявши під увагу, що наша Райфайзенка матиме й инші джерела для оборотового капіталу а саме:

б) Вкладки ощадности. Дуже серед нас поширена думка, що базується у одних на передвоєнній практиці, у других — на аналізі господарки українського хлібороба, є така: »Селянин і перед війною ніколи не підсилював нашої кредитової кооперації своїми ощадностями: отже нині ще менше є підстав на те сподіватися. Та по самій суті економіки дрібного сільського господарства, додають другі, селянин не може мати ощадностей, бо кожний гріш він вкладає у своє господарство: це для нього найкраща форма ощадности«. Не вважаємо, щоби те, що було перед війною, було обовязковим для нинішного дня. Перед війною село не мало споживчої кооперації, а нині розбудувало собі таку блискучу сітку! Серіознiший — дригий арґумент. Та, здається, в ґенезі його лежить утотожнення вкладок взагалі з ощадностями. Не кожна вкладка є вкладкою ощадности. Нинішні діячі кредитової кооперації констатують, що ощадностевих вкладок наші кредитові інституції не мають. На вкладки йде звичайний капітал, який цю форму льокования уважає нині для себе найбезпечнішою та найкориснішою. Вкладок ощадности, що повстають в бідніщих клясах в наслідок відмови поширити заспокоювання своїх потреб, або навіть дорогою введення потреб нище середнього мінімума, таких ощадностей нині не має ні село ні місто. Чи можна прийти до висновку, що і не може мати? Пропаганда ощадности розпочата у нас по війні тільки в 1927. р. Можна з певністю сказати, що поза більші міста вона ще не поширена й до села не дійшла. Але маємо блискучий приклад сільської кредитової кооперативи на селі (коло Бережан), де зусилля одної одиниці показали, що може викресати з себе село в напрямі ощадности. Заохочено людей, кожного самостійного господаря і зарібника складати до кооперативної каси на ощадність 20 ґр. тижнево. Ціле село на те пристало і вперто складало ощадности протягом року. Показалося, що перший рік дав кооперативі ощадностей коло 1.000 зол. Такий блискучий наслідок привабив людей продовжити експерімент ще на один рік. Таким чином село власними силами уґрунтувало свою кредитівку, маючи коло 500 зол. на уділах і рез. фонді та коло 1000 зол. на ощадностях. Треба тільки,

*) Іншої думки є Автор другої статті в цьому числі К. Р-ки, п. інсп. Капуста — Ред.

щоби як найбільше свідомих кооператорів взялося за справу, треба не обмежуватися пропагандою самої ідеї ощадностий, а вказати одночасово найбільш доцільну, для населення доступну й легку і зрозумілу форму їх збирання, а тоді покажеться, що кожне село з великою для своєї будуччини користю є здатне спромогтися на власний оборотовий капітал сільської кредитівки. Приклад села під Бережанами може в нас мати переломове значіння в дальшій розбудові сільсько-господарської кооперації.

З цим вяжеться ще одна справа, а саме справа відсотків на ощадности і залежні від того відсотки від уділених позичок. Коли звичайний капітал іде до кооперативи на вкладку, то він шукає найвищого опроцентовання. Не те з дрібними ощадностями на селі. Хто вкладає по 20 гр. тижнево, той зовсім не шукає відсотків на таку ощадність. Тому і висота відсотку на такі ощадности може далеко відбігати навіть від дисконтового процента Тому й позички в нашій райфанзенці моглиби уділюватися на нищий відсоток, як де инде.

в) Звичайні вкладки (як льоката) хліборобів даного села можуть також підсилювати оборотові засоби кредитівки. Коли райфайзенка збудить серед односельчан належне довіря, тоді можна не сумніватися, що кожний вільний гріш не буде лежати в калитці селянина, а буде шукати приміщення у своїй кооперативі.

г) Четвертим джерелом оборотових засобів сільської кредитівки буде служити наша центральна каса (Центробанк), а може й повітові кредитівки.

3) Третя засада Райфайзена — безплатність праці виборчої Управи — може знайти в нас повне примінення.

З цим може вязатися обава, що її постійно доводиться чути в розмовах про організацію на селі кредитової кооперації, що село, маючи вже одну споживчу кооперативу і віддавши для праці в ній 12 людий (3 чл. Управи, 2 заст. і 7 членів Надз. Ради), не знайде стількиж людей ще й на ведення другої самостійної кооперативи. При тому чомусь забувається, що і в тій і в другій кооперативі можуть працювати ті самі люди. Особливож, коли взяти під увагу простоту операцій і книговодства сільської кредитівки. При таких обставинах обслуга кредитівки може бути цілковито безплатна.

4) Райфайзен вимагав необмеженої відповідальности членів. Ставлячись неґативно до уділового капіталу, він приняттям необмеженої відповідальности членів мав намір збудити найглибше довіря в колах маючих людей, щоби вони дали фонди кооперативі. Та життя самих німецьких райфайзенок найкраще доказало, що довіря базується, а з ним і капітал припливає не в залежности від необмеженої відповідальности, а переважно як не виключно, а головним чином в залежности від солідности, діловитости й громадської моральности осіб, що стоять на чолі кооперативи. Тому більшість німецьких райфайзенок відмовилася від цієї засади. Нема потреби брати її і нам. Необмеженість відповідальности, не приносячи кооперативі жадної користи, відстрашує людий приступати до такої кооперативи. 5-ти чи 10-кратна відповідальність була-би цілком вистарчаюча. Наші споживчі кооперативи всі мають додаткову відповідальність. Чи мають вони з того яку користь? Здається, тим ніхто не цікавиться, хіба що ревізор, який мусить з обовязку записати до звіту висоту додаткової відповідальности; кредитор про неї довідується тільки тоді, коли з кооперативою сталася катастрофа.

5) В звязку з цим відпадає потреба забороняти членові належати до иншої кредитової копeративи. Організуючи дрібний кредит, відповідно до наших господарських умов, не можна й нема потреби перешкоджати членові дістати більшу позичку на господарські цілі.

6) Райфайзенки Німеччини звичайно уділювали довгоречинцевих кредитів. Більшість позичок давалася на рік і довше. Ґенієві Райфайзена вдалося не рахуватися з банковою засадою узгідненности поміж пасивними й активними операціями. Ми на це не можемо собі позволити. Але та обставина, що основою оборотових фондів української райфайзенки має бути уділовий капітал і ощадність у вище поданому розумінні, дасть теж можність уділювати кредит на речинці довші, ніж нині те роблять банки чи кредитові кооперативи.

IV.

Велика галузь сільсько-господарської кооперації, збуто-постачальна, стане у весь свій зріст і займе заслужене місце в системі нашого народнього господарства тільки по реалізації пляну поширення сітки українських райфайзенок. Осінь — час найменшого запотребування селянина в готівці. Українська райфайзенка матиме вільний капітал на переведення збуто-постачальних операцій. При тому не треба забувати, що обороти райфайзенки в збуто-постачальних операціях можуть в скілька разів перевищити вільний капітал. Знаємо, що селянин віддає свої продукти тільки за готівку і скорше візьме нищу суму в готівці, ніж віддасть продукт за пізніщу, хоч і вищу оплату. Тільки сільська райфайзенка здатна впоїти в хлібороба стільки довіря, що він віддаватиме продукт під більший чи менший завдаток, а решту чекатиме до часу вигідної реалізації продукту на ширшому ринкові.

V.

Розпочинаючи повоєнну акцію в напрямі відродження української кооперації, ініціятори і провідники на Західній Україні стали на тім, що треба на селі утворити кооперативу універсального типу, що охоплювалаби всі потреби селянського господарства. Відповідно до цього в статутах кооператив уміщено як предмет їх діяльности по при торг споживчими товарами збуто-постачальні операції, перерібку, артільну організацію і т. п., а також і кредитові операції. В звязку з цим то сям то там відкривалися при господарчо-споживчих кооперативах кредитові відділи. Відділи ці оперували тими самими фондами, що й відділи господарсько-споживчі, не турбуючись про притягнення для цього нових уділів, не організуючи збирання вкладок ощадностей ітд. Очевидячки, що такі кредитові відділи не могли відіграти поважнішої ролі в нашім сільськім господарстві, але шкода від них сталася чимала для цілої організації:

а) Кооператива, зібравши гроша, що його вистарчало на ведення крамниці, з тих-же капіталів уділювала і кредити членам. Звідси повстає постійний голод на гріш. І не мужицьким еґоїзмом, а розростом функцій господарсько-споживчої кооперативи треба пояснити, що наших централь досі не уґрунтовано капіталами підбудов. Більше того. Низи при своїм необмеженім запотребованні на готівку не тільки не скріплювали своїх централь, а старалися як найбільше використати їх в напрямі забирання товарів на кредит.

б) Існування кредитових відділів на довший час відвернуло увагу кооператорів від організації самостійної, чисто кредитової селянської кооперації.

Треба сказати, що польське законодавство про банки і податкове сприяє організації самостійних кредитових кооператив, як інституцій дрібного кредиту.

VI.

Виходимо з переконання, що за кілька літ праці земля наша покриється також густою сіткою українських, на власних силах збудованих райфайзенок, як і сітка господарсько-споживчих кооператив. Треба тільки повсякденної

систематичної праці. Самуж працю повести в »ударнім порядку«. Найкраще, колиб при Ревізійнім Союзі за його почином зорганізувався комітет організації селянської кредитової кооперації, а при Повітових Союзах повстали такіж місцеві комітети. Очевидно, що велике завдання вдасться, коли справу поведуть справжні кооператори: їх віра в справу приведе народ до свого дрібного кредиту на селі.

М. Корчинський

Що краще?

Богато малих — чи мало великих кооператив?

В данському кооперативному часописові »Andelsbladet« ч. 46 з 1927 р. кооператор Мадзен широко обмірковує питання лучення дрібних кооперативних установ у великі з численними відділами на місце теперішніх самостійних кооператив. Його міркування настільки цікаві і для нас, що містимо їх без змін*).

»Всім нам добре відомо — пише Мадзен — що ми любимо творити безліч дрібних самостійних споживчих кооператив, звичайно по одній в кожному, хочби й найдрібнішому присілку так, що в районі громади (волості) нерідко находиться 4—5—6 або й ще більше дрібних, самостійних кооператив. Ми думаємо, що це єдиний шлях ширення ідеї кооперації — збільшувати в безконечність кількість кооперативних установ. А тим часом в инших краях і то в богатьох краях, працюється з меншою кількістю, але великих кооператив, які натомісць розпоряджують великою кількістю філій. Там розвиток кооперації йде в цілковито протилежному напрямку: там безустанно стараються зменшувати кількість кооператив через лучення кількох малих разом, або перемінюють їх у філії сусідних великих кооператив.

Котрий спосіб кращий? наш, чи той, що його обрали другі краї?

Споживчі кооперативи без труду можуть видержати в конкуренції і побивати рівні собі що до величини приватні крамниці. Але, коли ходить про конкуренцію з більшими підприємствами, що в даній околиці мають більше філій, там малі кооперативи не можуть з ними конкурувати.

Я думаю, що наша сільська споживча кооперація богато зискає на значінню і торговельній справності, коли ми зменшимо дотеперішню кількість кооператив 1800 на 200—400 кооператив в той спосіб, що 5 до 10 теперішних кооператив злучимо зі собою в одну спільну кооперативу. Буду старатися числами виказати користи з такого лучення кооператив.

Я уявляю собі, що тих 10 звичайних сільських споживчих кооператив обєднаються разом і визначать осідок своїй централі по середині району, найкраще коло залізничої стації. Найздібніщого крамаря приділиться до центральної крамниці, менше здібних до менших крамниць, а до найменших поприділюється наймолодших крамарів.

---

*) Як відомо, споживча кооперація на селі є в Західній Европі рідкістю. Виїмок становить якраз Данія, відтак почасти Швайцарія. Схід, почикаючи Польщею, має цей тип кооперації дуже поширений. — *Ред.*

Перша користь, яку матимуть зєдинені кооперативи — це ощадність *на товаровім і оборотовім капіталі*. Бо до того часу кожна кооператива мала в товарах коло 25000 корон, увязнених в товарах, 10 кооператив мало в товарах 250000 корон (одна данська корона = 2·40 зол.). Я думаю, що після сполуки тих кооператив вистарчить для головного складу 60.000 корон і за них можна буде мати в кожну пору вистарчаючу кількість всіх товарів: споживчих, мануфактурних (одяги, сукна, біля, скіра) і ґалянтерійних. Весь цей товаровий запас буде завсіди готовий до висилки туди, де його найбільше продається, та не буде непотрібно лежати і псуватися по тих крамницях, де він не йде, або де його мало продається. По поодиноких крамницях вистарчить тепер товару за 10000 корон на кожну так, що з запасом в головному складі потрібно буде всего товару за 150000 короон — значить на 100000 корон менше, як дотепер. Це перша ощадність майже на 100000 на товаровому капіталі.

Дальша користь буде та, що при меншій кількості товару по складах, буде його менше псуватися, він буде скоріше поновлюватися, а через те менше буде збиратися товару нехідкого, перестарілого або немоднього, що головно буває при мануфактурних товарах. Крім того, менший запас товару по складах вимагає менших маґазинів, легче в них мати перегляд всіх запасів і легче вдержати лад і порядок.

Дуже богато заощаджується також на праці занятого персоналу та на оплачуванню того персоналу. Бо доки кожна кооператива провадить самостійно свою торговельну діяльність, без звязку з сусідними кооперативами, доти кожна з них мусить задорого оплачувати свій персонал. Розумію тут слово »задорого« так, що мала кооператива платить забогато в порівнанню до праці, яку той персонал робить. А знову краще використати працю персоналу в самостійній малій кооперативі теж годі. І менше платити не можна, бо треба дати людині тільки, щоби зі своєї платні могла прожити тай ще свою родину сяк-так вдержати. Після сполуки дрібних кооператив разом, можна при найбільших крамницях примістити найкращий персонал, при менших менше вишколений. Крім того, в найбільш оживлені торгові дні котроїсь крамниці, наприклад, як надійде новий транспорт товару до центрального складу, або відбувається якесь льокальне свято, тоді до тих крамниць на той час можна хвилево перемістити менше занятий персонал з инших крамниць.

Ще більше можна заощадити на оплачуванню членів Правління. 10 малих кооператив мусить оплачувати 10-ох голов Правління, 10 справників, книговодців, скарбників та приблизно 20 ревізорів (контрольорів — примітка Редакції) — разом 50 до 60 осіб. Всі ці оплати звичайно є замалі і невистарчаючі в порівнанню до праці тих людей. Колиб їх злучити разом, то не тільки можнаби за них добре оплатити ціле правління великої кооперативи, але ще й осталосяби богато з того для самої кооперативи.

Обеднані разом кооперативи мають спромогу постаратися про добре, кваліфіковане Правління. Бо так, як після сполуки можна найліпшого з району крамаря настановити головним торговельним управителем центрального складу й крамниці та в той спосіб закупно й збут товару повірити найспосібнішій людині, так ще більше треба подбати за це, щоби керму кооперативи передати також найліпшим громадянам. Малі кооперативи не завсіди можуть таких мати. Натомісць велика кооператива, що обіймає район кількох сіл, лекше може найти таке правління та, що також дуже важне, має засоби, щоби таких членів Правління підучити добре сповняти свої обовязки. Бо Правління кооперативи мусить бути ознайом-

лене з купецькими справами так, як приватний крамар. Не вистарчає тільки вибрати до правління наймудріших і найчесніших громадян, але їх треба підучити книговодства та купецького і кооперативного діловодства, як хочеться мати повний хосен з їх праці. А для такої підготовки (курси) членів Правління потрібні гроші, які на цю ціль може мати тільки велика кооператива. Так вишколене Правління напевне збільшить доходи кооперативи своєю вмілою працею.

Богато заощаджується також на доставах з краєвої кооперативної централі товарів. Бо велика кооператива спроваджує товари для всіх крамниць нараз і через те спроваджує їх ваґоново, значить значно дешевше, як дотепер спроваджували їх поодинокі кооперативи малими посилками. Далі велика кооператива може мати свою власну підводу, яка буде розвозити товари з головного маґазину, при чім за одним заходом обслужить всі крамниці, що лежать при тій самій дорозі. Для менших крамниць, що не можуть позволити собі на товарові маґазини, моглаби така підвода частіще довозити з головного складу товари і тоді вони дійсно могли би обходитися без маґазинів*).

Гуртовими закупами товару досягають великі кооперативи догідніших цін та через те лекше можуть видержати конкуренцію з приватними крамарями.

Низшу ціну дістануть великі кооперативи не тільки при купівлі товару з приватних джерел (фабрик), але й від краєвої кооперативної гуртівні. Бо треба уявити собі ті ощадности на адміністраційних витратах, що їх осягне краєва кооперативна гуртівня, коли замість 1800 дрібних кооператив буде обслуговувати лише 200 великих кооператив. Кілько то персоналу менше треба буде тоді, коли не треба буде вже обслуговувати дрібних кооператив з річними торгами 20—30—40000 корон, а тільки кількасот самих великих кооператив.

А всі ці ощадности прийдуть в користь по найбільшій части самим кооперативам і їх членам, чи то в формі знижених цін, чи у формі збільшених зворотів від закупів.

Велика кооператива може значно збільшити обороти ґалянтерією, мануфактурою, обувою та иншим. Дрібні кооперативи не можуть провадити цих артикулві, бо для цього потрібно богатого вибору і значного капіталу. Тимчасом при великій кооперативі поодинокі філії можуть вести в себе тільки найконечніші сорти всіх трох родів товарів, а тільки головний склад може мати повний їх вибір. На жадання може кожна поодинока крамниця дістати кожної хвилі потрібну кількість товару з головного складу. В той спосіб напевно можнаби поширити збут і тих товарів до такої самої міри, як споживчих товарів, або товарів кольоніяльних. Іде тільки про це, щоби малими грошевими засобами можна мати завсігди достаточний вибір і запас того товару та щоби його збут доконувався шибко. Тоді сільські споживчі кооперативи легко вбють приватні крамниці, бо мало хто з приватних крамарів буде в спромозі держати вистарчаючий запас тих товарів в себе на складі.

Велика кооператива може свою торговельну діяльність поширити ще дальше та вкінці обняти постачання всіх споживчих товарів і перейти до власної продукції. При великій кооперативі можна буде заложити модерно уладжені пекарні для постачання хліба всему населенню району, коопера-

*) В Данії кожна сільська споживча кооператива, крім товарів в крамниці, має ще окремий товаровий склад. *(Пер.)*

тивну різню, млин та уладити кооперативні робітні: шевські, кравецькі, столярські і инші. Ще більше ріжних завдань стоїть перед великими кооперативами і вони з її ростом будуть раз у раз домагатися від неї їх здійснення. Все, що входить в обсяг щоденного запотребування населення, може обняти велика кооператива кругом своєї діяльности. Тоді кооперація буде виривати з рук спекулянтів і приватних торговців одно джерело їх доходу за другим, та вкінці цілковито увільнить споживачів від визиску.

Через обєднання дрібних кооператив у великі затісниться співпраця поодиноких кооператив між собою. Бо дотепер дрібні кооперативи дуже часто навіть конкурують одна з другою та, щоби приєднати собі покупців з району другої кооперативи, нераз відступають від головних засад кооперації, як нпр. продають товари на кредит. Ясно, що таке взаїмне поборювання одних кооператив другими не причинюється до консолідації кооперативного руху і не плекає між своїми членами ідеї співпраці і самопомочі, але навпаки, витворює між ними ворожнечу і противенства. Дуже багато кооператив в конкуренційних змаганнях між собою обнижують нераз ціни за далеко або виплачують за високі товарові звороти, через що побуджують невдоволення і непорозуміння між членами поодиноких кооператив. Після сполуки всіх кооператив району в одну устануть непорозуміння поміж членами, бо вже не буде більше взаїмного поборювання і конкуренції між поодинокими кооперативами. Від тепер дальша діяльність кооперативи буде будуватися на правдивих основах кооперативної ідеї«.

З данської мови переклав *В. Воробець*.

Життєздатність і самовистарчальність кооперативних установ.

(Продовження)

Життєздатність молочарської кооперативи.

Найконечніші річні видатки пересічної молочарської кооперативи є слідуючі:

а) платня скарбника і книговодця	360.—	зл.
б) контрольна комісія	60.—	„
в) платня двох молочарів	1.200.—	„
г) податки	200.—	„
д) обезпечення	60.—	„
е) належитість за ревізії	150.—	„
є) культурно освітна праця	50.—	„
ж) амортизація движимостей	270.—	„
з) інші адміністраційні видатки	600.—	„
	2.950.—	„

Для покриття наведеного бюджету потреба такого торгу, який при дотеперішній пересічі доходу давби суму 2950 зл. Пересіч грубого доходу з молочарського відділу за 1926. р. виносила 15.01% у відношенню до загальної квоти торгів. Таким чином для осягнення грубого доходу у висоті 2.950. — зл. при 15.01% пересічі обтяження є необхідний річний торг за молочарські перетвори в висоті 22.603.56 зл. (1.886.63 зл. місячно, а 62.883 денно).

Знаючи висоту торгу в злотих, слід обчислити якої кількости молочних сирівців і перетворів потреба як мінімум життєздатности кооперативи. Підставою цього обчислення будуть дотеперішні пересічні осягнення в молочарських відділах, а саме: ціна за 1 кґ масла 5.25 зл.; 3 літри молока, яке можна доставити до молочарні від одної корови в день по покриттю домашнього запотребовання в молоці; 25 літрів молока потрібних на вироблення 1 кґ масла. Приймаючи ті основи одержимо, що на квоту річних торгів за молочні продукти у висоті кругло 22.600.00 зл. треба випродукувати і продати в рік 4.305 кґ масла (358 кґ масла в місяць а 12 кґ в день), при чім на це масло треба зужити 107.625 літрів молока в рік (8.950 літрів в місяць і 300 літрів в день). До узискання знову названої кількости молока треба 100 ко-

ров, від яких денно можна узискати по 3 літри молока для перерібки масла.

Що до величини господарського району, який може запевнити життєздатність молочарській кооперативі, спираємося знову на статистичних даних за 1926 рік і на основі цього одержимо, що в 1926 році одно сільське господарство в місцевостях, в яких були молочарські кооперативи, доставило до кооперативи за рік молочних сирівців у вартости 77 зл. пересічно. Таким чином для осягнення торгів у висоті 22.600.00 зл. потреба 294 самостійних господарств з пересічною силою достави молочних продуктів сирівців в рік у вартости 77 зл. Другі знову обчислення виказують, що в місцевостях з молочарськими кооперативами було з кінцем 1926. р. всего по 246 самостійних господарств в пересічі. Отже виходить, що молочарські кооперативи були не життєздатні. В дійсности так воно й було, а життєздатність самостійних молочарень піддержувалася штучно (подібно як у господарсько-споживчих кооперативах), поменшуючи найконечнійші видатки, спеціяльно ж винагороду службовиків.

Але найважнішим чинником, який піддержував життєздатність господарсько-споживчих і молочарських відділів було лучення їх відділів при одній кооперативі. Доказом цього є слідуюче зіставлення:

Життєздатність кооперативи з відділами господарсько-споживчим і молочарським.

Річний бюджет такої кооперативи є слідуючий:

а) винагорода членів управи	360.— зл.
б) винагорода трьох службовиків	1.800.— „
в) контрольна комісія	60.— „
г) податки	400.— „
д) обезпечення	90.— „
е) належитість за ревізії	300.— „
є) культурно-освітня праця	50.— „
ж) амортизація движимостей	300.— „
з) інші видатки	900.— „
	4.260.— зл.

На покриття тих найконечніших видатків потреба при дотеперішнім відношенню торгів за споживчі артикули до торгів за молочарські перетвори як 1 до 1.06 слідуючих доходів:

Торги	за рік	місячно	денно	при пересічі обтяження	грубий дохід
споживчі	17354.31	1446.—	48.—	12.64%	1.947.43
молочні	17719.45	1476.—	50.—	15.01%	2.312.57
Разом	35073.76	2922.—	98.—	—	4.260.—

Знаючи висоту річного торгу слід обчислити кілько потреба самостійних господарств в одній місцевости для життєздатности кооперативи зі споживчим і молочарським відділом.

Дотеперішні статистичні дати виказують, що одно сільське господарство в місцевостях, де є кооператива з споживчим і молочарським відділом, закуповує споживчих товарів і продає молочних сирівців в кооперативі річно на загальну квоту 149.— зл. (більше на 16.06 зл. чим торги окремих кооператив споживчих молочарських разом взятих.). Спираючись на тих цифрах одержимо, що для досягнення річних торгів у висоті кругло 35.000. зл. річно потрібно одній місцевости щонайменше 235 самостійних господарств для обоснования повної життєздатности кооперативи з названими двома відділами. В дійсности статистичні дати за 1926. рік виказують, що в місцевостях, де були кооперативи з споживчими і молочарськими відділами було вже з кінцем 1926. р. по 248 самостійних господарств в пересічі, иншими словами всі ті кооперативи через лучення відділів виказували в пересічі не тільки повну життєздатність, але й звижку.

Життєздатність міської споживчої кооперативи

буде предметом окремого розгляду після зібрання нами потрібних даних.

Життєздатність сільської кредитової кооперативи.

Установлення границі життєздатности сільської кредитової кооперативи не виказує великих трудностей тому, що бюджет кооперативи є звичайно сталий. Рівночасно можна вже наперед обчислити грубі доходи кредитової кооперативи, придержуючись границь побираних відсотків від позичок та виплачених відсотків від побраних до кооперативи оборотових фондів. При обчисленню оборо-

тових фондів належить трактувати уділи і запасні фонди нарівні з кредитами, себто належить брати під увагу відсотки на уділи (майбутню дівіденду) та відсотки від запасного фонду (як дохід власний, потрібний до побільшування власного майна). Розпняття поміж границею виплачених а побраних відсотків буде тим доходом, який повинен покрити біжучі видатки кооперативи.

Бажаючи встановити життєздатність кредитової кооперативи І. ступпя (новооснованої) в мінімальних границях, послугуємося слідуючим бюджетом:

а) винагорода для скарбника і книговодця . . . . 240.— зл.
б) обезпечення від влому . 12.— „
в) культурно-освітна праця 25.— „
г) амортизація движимостей 40.— „
д) інші видатки (персіч з 1926 р.) . . . . 200.— „
разом 517. зл.

Для покриття тих видатків треба кооперативі мати такі оборотові фонди, які при дотеперішнім опроцентованню (8%) оборотових фондів і побиранню відсотків від позичок (12%) давалиби в межах свого розпняття (4% річно) щонайменше квоту 517·— зл. Такими фондами буде на власнім і чужім майні квота не менше 12.925·— зл. З такими фондами можна розпочати вже діяльність кредитової кооперативи, не пересуджуючи, що й при менших оборотових фондах можна задержати життєздатність кооперативи, однак лише коштом поодиноких позицій найконечніщих видатків в бюджеті.

Життєздатність районного (повітового) союза господ.-споживчих кооператив.

Річний бюджет господарсько-споживчої кооперативи II. ступня в границях дотеперішних видатків поодиноких правильно розбудованих районних (повітових) Союзів представляється слідуючо:

1) платні 8 сталих службовиків по 180.— зл. в персічі місячно і одного доходячого по 60.— зл. в персічі місячно (в тім: 1 торговельний референт, 1 інструктор-організатор, 1 книговодець, 1 помічник книговодця, 1 касієр, 1 маґазинер 2 помічники маґазинера, і 1 возьний — штати службовиків взяті з одного добре наладженого ПСК) 18·000·—
2) зворот коштів подорожі членів Надзірної Ради на 4 засідання по 5 зл. для одного члена . . . . 140·—
3) винагорода 3 членів Контрольної Комісії за 4 контролі по 3 дні а 10.— зл. за один день для одного члена . . . . . 360.—
4) чинші (пересіч 16 ПСК в 1926.) . . . . 1.520.— зл.
5) опал і світло (пересіч 16 ПСК. в 1926.) . . 350·— „
6) належитість за 20 днів ревізії а 20 зл. . . . . . 400·— „
7) податки (пересіч 14 ПСК. за 1926 р.) . . . . 4.000·— „
8) пенсійне обезпечення службовиків . . . . 2.000·— „
9) каса хорих . . . 600·— „
10) обезпечення від огню і крадіжи з вломом . . . 400· „
11) книгозбірня і часописи . . . . 300.— „
12) порторія . . . . 200.— „
13) оплата за телефон . 600.— „
14) канцелярійне приладдя 150.— „
15) оголошення . . 75.— „
16) кошти подорожі і орган-інструкт. розїзди . . . 1.000.— „
17) амортизація движимостей . . . . 220.— „
30.315.— зл.

Видатки свої покриває ПСК. з доходів торговельного підприємства. Відсотковий дохід брутто з торгів не у всіх ПСК однаковий. На ріжноманітність доходу впливає ріжнородність бюджету як і сумаричних торгів. Сума грубого доходу всіх ПСК з кінцем 1926. р. виказувала 6.27% загальної квоти торгів. Ця пересічна не буде основою при нашім обчисленню тому, що поодинокі кращі ПСК вже в 1927. році виказали постепенне поменшення відсоткової стопи при калькуляції товарів, при чім з кінцем вересня 1927. р. три з найкраще зорганізованих Повітових Союзів Кооператив виказали пересіч грубого доходу брутто з товарів першої потреби у висоті 4.2%. Це значно менше обтяження товарів не було припадковим тільки, навпаки, було вислідом свідомої політики управ цих союзів, згідної з основними засадами кооперації. В надії, що слідом згаданих союзів підуть теж другі ПСК, приймаємо в основу рахунку обтяження у висоті 4.2% при такому % обтяженні на покриття всіх конечних видатків ПСК у висоті кругло 30.300.— зл., потреба річного торгу за крам першої потреби на суму кругло 750.300.— зл. (62.520.— зл. місячно) не вчислюючи тих додакових торгів, з яких доходів повинні покриватися відсотки від чужих оборотових фондів спеціяльно в тих ПСК, які що до власних оборотових засобів не є самовистарчальні.

Виходячи з тої загальної суми торгів ПСК, можемо обчислити на основі дотеперішних статистичних дат, кілько кооператив в пересічі потрібно для осягнення бажаного торгу а тим самим для життєздатности ПСК. Закуп товарів першої потреби одною кооперативою І. ступня

в 1926. році виносив 16, 929. 44 зл. при 54, 176% торговельної дисціпліни до Повітових Союзів. Слід за тим одна кооператива закупила в 1926. р. в ПСК товарів першого запотребовання на квоту 9. 171. 69 зл. Йдучи дальше по тій лінії одержимо, що для досягнення торгів в висоті 750. 300 — зл. потрібно при дотеперішній торговельній дисціпліні мати в членах 82 кооперативи. Що йно тоді ПСК буде в границях вище означеного бюджету і пересічі доходу життєздатним. Знову приходиться сконстатувати, що фактичний стан є инший. А саме під кінець р 1926. один ПСК виказував в пересічі між членами 52 кооперативи иншими словами, що ані один ПСК не міг стати життєздатним, зглядно, що в ціли піддержання життєдатности ПСК союзні кооперативи повинні були дати більші торги від дотеперішних. Однак не менше як по 14. 400. — зл. на одну кооперативу в рік. Переглядаючи замкнення рахунків поодиноких ПСК з кінцем вересня 1927. р. знаходимо, що загальні торги за товари першої потреби в поодиноких ПСК (прим. в Борщеві) виказують від липня до вересня 1927. р. включно по 82. 741. — зл. місячно в пересічі або на одну кооперативу в рік по 17. 736. — зл., не вчисляючи загальних торгів названого ПСК за сільсько господарські продукти (по 64. 668. — зл. місячно, або 13. 860. — зл. на одну кооперативу в рік). Крім цього Союза маємо й другі ПСК, які рівнож виказують повну життєздатність навіть в границях вище означеної стопи калькуляції товарів. Натомість деякі ПСК не мають необхідного мінімум торгів, як рівнож відповідної кількости членів-кооператив. Життєздатність тих ПСК, як виказують ревізійні звідомлення піддержується подібним способом, як в кооперативах I. ступня: а) поменшенням видатків на кошти завідування а спеціяльно коштом платень службовиків, б) вищим обтяженням товарів, в) і одним як і другим способом.

На цьому кінчимо розгляд питання про життєздатність кооператив. Дальші уваги відноситимуться до питання про фінансову самовистарчальність кооператив. (д. б.)

М. Капуста.

Від Редакції: Для уникнення евент. непорозумінь зазначуємо, що шан. автор взяв за підставу своїх бюджетних обчислень бюджетні дані селянських господарств з львівського воєвідства, а пе тому, що з инших районів таких даних не має. Тому цифри виведені в повищих рахунках, особливож що до господарсько-споживчої кооперативи I ступня не мусять відповідати точно місцевим умовам, які є інші в Карпатах і в Сокальщині чи на Волині і Поліссі. — Друге, це те, що, обчислюючи мінімум торгів, автор мав на увазі головно торг споживчого асортименту, рахуючись з тим, на жаль, ще невідрадним фактом, що інші операції: як набування мануфактури, зеліза і збут продуктів с. господарства у нас ще тільки в зачатках.

Господарська хроніка.

Торговельний білянс Польщі в м. грудні 1927. Закордонна торговля Польщі в цьому місяці дала ось-такі цифри:

Привезено із-за кордону тов. вартости 160.658 тис. зол. фр.

Вивезено за кордони тов. вартости 125.450 тис. зол. фр.

Надвижка привозу над вивозом (біл. недобір) 35.208 тис. зол. фр.

В листопаді 1927 р. був білянсовий недобір менший на 13.091 тис. зол. фр. На це збільшення недобору склався зріст імпорту на 5.077 тис. зол. фр. і спадок експорту на 8.014 тис. зол. фр.

Найбільший зріст привозу виявила ґрупа машин, приборів електротехнічних і засобів комунікації; на другому місці що до зросту стоять руди й металі, на третьому хемікалії, між ними на першому місці стоять штучні угноєння. Зріст цього імпорту, як і всякого імпорту, впливає відємно на торговельний білянс, носить характер продукційний.

Зменшення привозу помічається в групі споживчих товарів і текстильних сирівців та виробів.

Найбільше зменшення вивозу припадає на ґрупу сирівців і товарів споживчих, яка потерпіла наглий спад. Упав експорт гороху й фасолі, бараболь, муки й картопляного крохмалю, цукру, ма-

сла й яєць; що до цих останніх, то це пояснюється зимовою порою; морози стримали експорт бараболь; але спадок вивозу цукру вказує на дійсне зменшення продукції, тим більше, що зимові місяці дають завше найбільші цифри експорту цукру.

Деяке збільшення вивозу помічається що до ячменю, мяса, хмелю і паші. Пшениці й жита майже не вивозилося.

Зовнішна торговля і рух зелізн. транспортів в Польщі.

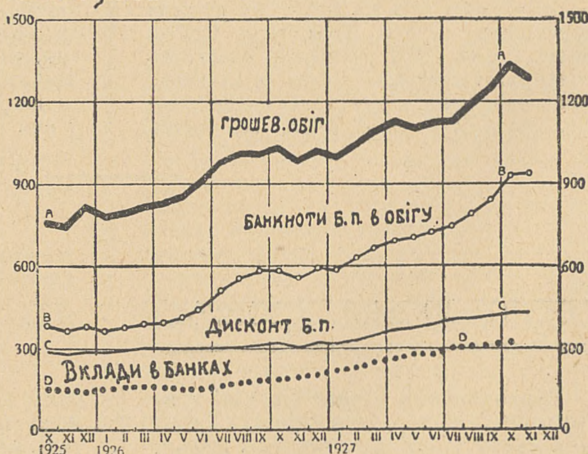
Як відомо, стан торговлі із закордоном впливає сильно на курс валюти даного краю. Ця діяґрамка представляє розвиток імпорту та експорту через кордони Польщі в часі від жовтня 1925 до листопада 1927, а саме: лінія (крива) А представляє вартість товарів імпортованих, крива В вартість товарів експортованих, крива С представляє пересічну денну кількість заладованих ваґонів (без транзіту).

Розвиток кредиту в Польщі.

Ця діяґрама з'ясовує рисунково розвиток кредитових операцій в Польщі. А саме: крива А представляє суму випущених банкнот Банку Польського і давніших держ. грошевих паперів; крива В суму самих банкнот Банку Польського, що є в обігу; крива С вказує, на яку суму Банк Пол. есконтував (закупив) векслів; крива D вказує суму ощадностей в банках. Всі вартости, як видно з таблиці, в номінальній валюті.

(Wiadomości statystyczne N-r 1. за 1928 р.)

Курс доляра і рух цін в р. 1927. Після наглого підйому курсу доляра в кінці березня до травня 1926 р. і наглого відтак його спаду, курс доляра від липня 1926 р. утримується майже на рівній площині. Розпорядком президента з 13. X. 1927 визнано, що 1 доляр = 8,914 зол. і цей курс на далі рахуватиметься парітетом (100 %).

Гуртові ціни переживали живі скоки до червня 1926 року; від того часу виявляють тенденцію повільного рівномірного росту аж до квітня 1927, після чого удержуться, якщо вірні дані польського уряду статистичного, більше менше на однім урівни. Те саме і знову з застереженням що до правдивости обчислень статист. уряду можна сказати про кошти прожитку в більших містах Польщі.

Курси акцій виявляють тенденцію постійно зростаючу — знак доброї конюнктури для підприємств.

Вивіз дерева нищить ліси. Власники і експлоататори лісів в цілій Польщі мають добру конюнктуру: вивіз знову росте, бо ціни йдуть в гору, досягаючи що до деяких сортів двоєнного рівня. Наслідком дворічної митної боротьби з Німеччиною вивіз до Німеччини обробленого дерева не виплачуєтьея, бо Німеччина хоронить свою деревообробляючу промисловість. Польща вивозить туди масово кругляки, різане-ж дерево й др. в невеликих кількостях тільки в Англію і Голяндію, де ціни не є високі. Річ ясна, що цього рода господарська політика перечить примітивним прінціпам здорової народньо-господарської політики, вже хочби тому, що спинює розвиток власної деревообробляючої промисловости. До цього ще й те, що вивіз дерева з Польші від ряду літ значно перевищує природній приріст лісів і нищить їх основну субстанцію.

Діяльність новозаснованого нафтового картелю перед Радою Споживачів. Дня 14 січня в міністерстві внутр. справ відбувалося засідання Ради Споживачів. Представник Związku Spółdzielni Spożywców Rzp. P. M. Рапацкий вніс резолюцію з протестом проти підвижки цін нафти на внутрішньому ринкові, яка має уможливити експорт по дешевих цінах за кордон (думпінг). Резолюція домагається дальше явности калькуляції державної рафінерії нафти в Дрогобичі з метою виявлення дійсних прибутків нафтових рафінерів. Дальше протестує проти проєктованої централізації всього розподілу нафти в руках нафтового картелю, чим споживач бувби зовсім відданий в руки картелю. — Внесення відіслано для розгляду в головній комісії, де воно, можна так надіятися, буде спочивати сном блаженних, коли судити по тому, яке було досі відношення уряду до зорганізованих промисловців.

Польський картель шкла. Найвизначніші фірми шкляного промислу в Польщі а саме: акц. С-ка гути в Зомбковіцах, гута Кляра в Пйотркові і Малопольські Шклярні в Щаковій заснували спільне бюро продажі. Головна контора носить назву »Versроl« і почала працювати з 1 січня б. р. Чекаємо наслідків цього картелю.

Зріст щадничих вкладок в грошевих установах в Польщі.

Банки акційні мали вкладів термінових і безтермінових

в січні 1925	міл. зл.	85
в червні 1926	» »	83
в липні 1927	» »	200

Поштова Каса Ощадности мала тих-же вкладів

в січні 1925	міл. зл.	9,4
в червні 1926	» »	15,9
в серпні 1927	» »	42,6

вкладів чекових:

в січні 1925	міл. зл.	37,5
в червні 1926	» »	39,2
в червні 1926	» »	57,4
в серпні 1927	» »	101,5

Комунальні каси ощадничі (118 кас) мали вкладок:

в червні 1924	міл. зл.	1,8
в січні 1925	» »	9,3
в червні 1927	» »	100,—

Українська кооперація в межах Польщі.

на 31 грудня 1925	міл. зл.	1,5
» » » 1926	» »	2,8

Приводимо ці цифри як відповідь тим, хто не вірить в можливість успіху акції ощадности в наших умовах.

»Хлібозаготівлі« на Рад. Україні. Минає зима; як що-року, вся радянська преса, в цьому числі й кооперативна, має турботи із т. зв. »хлібозаготовкою«, себто із скупом хліба для міст і для експорту за кордон (експорт хліба в рад. умовах це головний спосіб піддержування курсу червінця). Усі політичні й економічні пресові органи переповнені закликами до кооперативних і держ. торговельних органів, щоби виконати наложений на них господ. пляном контигент скупу хліба. „Кооперативне Життя«, що виходить в Харкові як газета тричі в тиждень, пише в заголовку статей: »Хлібозаготівлі — найважливіший іспит усієї кооперації!«. „Байдужість, нехлюйство, бюрократизм деяких кооператорів — перешкоджають окремим організаціям цей іспит скласти!«

»Кооперване Село« ч. 1. за 1928 р. в передовій статті пише:

»Треба припинити всю иншу роботу: ревізійну, агрикультурну (в звязку з цим ми припинили й перевиборчу кампанію в товариствах), і все це підпорядкувати хлібозаготівлям«.

Річ в цім, що „початок хлібозаготовчої кампанії 1927—28 був надзвичайно бурхливий. Кооперація організаційно себе підготовила, фінансово забезпечила, але вже, починаючи з жовтня 1927 р., спостерігається крутий перелом в бік підупаду хлібних закупів. « »...байдужість, що виявилася за жовтень, грудень, свідчить про відсутність у кооперативного активу розуміння того величезного завдання, що стоїть перед радянською державою взагалі і з'окрема перед с. г. кооперацією.. « (Кооперване Село).

Одним словом, »заготівлі« припинилися, бо селянин, хоч має лишки хліба, ховає його. Очевидно, його не вдоволя-

ють тверді (»конвенційні«) ціни, назначені державою для всіх державних і кооперативних закупочних органів.

Держава і стоячі на її услугах центральні органи кооперації пускають в рух машину залякування. Управи кооператив за »недостаточну дбайливість у заготовках« потягаються навіть до судової відподальности.

»Кооп. Життя« ч. 7. з цього року пише: »Провідні органи Градизького і т. д. с.-г. товариств ставилися так байдуже до роботи, що затримували в себе заготовлений хліб з 1-го до 10-го січня (!). За це правління цих т-ств дістали: сувору догану з попередженням, що як таке ще станеться, то їх притягнуть до судової відповідальности«(?!). »Притягнуто також до суду(!) правління Обознівського с.-г. т-ва за повну бездіяльність, за те, що відмовилося приймати хліб в дні релігійних свят, за те, що не виконало план заготівель та за те, що зірвало всі заходи спілки«.

»За недбайливе виконання директив урядових органів(!) про переведення хлібозаготовчої кампанії правління Харківської Рай-спожив-спілки (щось як ПСК!) порушило перед прокуратурою(!) клопотання про притягнення до карної відповідальности повних складів правлінь таких споживчих кооперативних т-ств: (тут перечислено назви 8 кооператив).«

Ну, й тяжко бути членом Управи кооперативи на Рад. Україні! Мабуть не легше, як наказним війтом в Галичині.

Не дивниця, що під таким терором деякі кооперативні службовці беруться надто ревно до роботи, щоби показати себе перед начальством:

»Підчас купівлі можна бачити просто такі дикі сцени: агенти хлібозаготовчих організацій, конкуруючи між собою, натискають на селян, кожний кричить, закликає його до себе, а іноді силою бере коней за віжки і тягне на сій хлібозаготовчий пункт«.

Горе тому, хто закуповуючи збіжжа не додержується »конвенційних« цін, назначених владою:

»До Нарком-торгу надійшли матеріяли з Полтавської округи, що свідчать також про часті нарушення конвенційних цін. Полтавський господарсоюз (окружний союз с. господ. кооператив) оштрафовано на 1000 карб. за порушення цін по 26 товариствах. Лубенську райспілку за те саме на 500 карб. Кремінчуцьку на 200 карб., Середньо-дніпровський сіль-кредитсоюз — на 200 карб. і инш.»

Скажіть, чи не трудне положення кооператора: з одного боку заготовляй, з другого боку не переплачуй?!

»Мобілізація селянських коштів«

Другою черговою проблємою дня, яку висовують кермуючі чинники Рад. України має бути мобілізація, себто нагромадження для оперативних цілий пайових капіталів і щадничих вкладок селянства в кооперативах, або зачетів (авансів) на промислові вироби, яких потребує село. Очевидно, що ці гроші потрібні на закуп хліба від тихже селян.

Отже централя с. г. кооперації – Сільський Господар видає обіжник, в якому наказує:

1. До 15. лютого 1928 р. постягати від членів сільсько-госп. товариств (кооператив) невплачені ще уділи і инші належні внески;

2. перевести через обєднані засідання правлінь і надз. рад(!) збільшення розміру паїв до мінімальної висоти 8 карб., а де можна й більше (збільшення розміру уділу переводиться в порядку адміністративного розпорядку з централі, не запитуючи волі загальних зборів);

3. установити тим-же порядком спеціяльні внески від членів до спеціяльного капіталу на виробничі операції (млини, олійниці, цегольні, дахівкарні і т. д.).

4. подібне щодо бурякової, хмелярської й молочарської кооп[е]рації;

5. стягнути усі залеглі на членах суми.

Що-ж з тим грішми? На це дає відповідь точка 11:

»Союзи повинні до 1. лютого внести до С. Господаря належні йому пайові внески повнотою на всі 100%«.

Окремо звернено увагу на щадничі вкладки:

»Вжити всіх заходів до дальшого розвитку вкладкових операцій з тим, щоби до 15. квітня мобілізувати їх не менше по 5 карб. на члена і на день 1. жовтня 1928 р. — не менше 10 карб. на кожного члена т-ва«.

Плян на обдурення мужичка проглядає ясно з оцих стрічок:

»Такий порядок зменшить грошові лишки в селянському господарстві й цим викличе потребу продавати запаси зерна, що ним заможне господарство(?) збирається зривати заготовчі ціни на хліб, збирається взагалі спекулювати на господарських утрудненнях держави« (Кооп. Село ч. 1. стор. 5., підчеркнено нами).

Таке написано чорне на білому в передовій статті органу сільсько-господарської кооперації, організації, яка має заступати інтереси своїх членів — селян хліборобів!

З реферату комісаря зовн. торговлі Рад. Союза. На XV. парт. зїзді Всесоюзної ком. партії комісар зовн. торгу

Мікоян подав м. и., що закордонний капітал не виявив більшого зацікавлення до радянських концесій (на експлоатацію природніх богацтв Союза). Всього вложили закорд. капіталісти в рад. господарство 47 міліонів рублів.

Зате радо приходять на службу закордонні фахівці. В минулому госп. році (1926/27) закордонним »спецам« титулом платні 3 міліони рублів. (Українські фахові робітники не тішаться симпатією рад. чинників і їх до Рад. Союза не пускають — Ред.).

Загранична торгівля Союза, по словам Мікояна, це найбільш приостала ділянка радянської економіки, яка навіть в приблизному недосягає довоєнного рівня. Це відбивається погубно на всьому рад. господарстві; якщо воно має будуватися по лінії індустріялізації й соціялізму, воно вимагає живого довозу машин і сировин. Одначе довіз може відбуватися тільки за гроші, добуті з вивозу, бо рад. влада не має великих засобів золота, ні вистарчаючих кредитів за кордоном.

Отже приходиться обмежувати довіз машин та сировин і до мінімума звести вивіз готових виробів. Зате особливу увагу треба присвятити скріпленню вивозу. Головна трудність в цьому, що експорту хліба не вдається налагодити у великих розмірах. Помимо всіх недостач і неуспіхів монополії загран. торгу рад. влада не думає в чомусь відступити від цієї засади (монополії), бо це єдина можлива форма зносин рад. Союза з капіталістичним світом, яка його охороняє від господарських інтервенцій буржуазії.

Алькоголізм в Рад. Союзі. В журналі »Плановое хозайство« І. Дейчман приводить такі цифри. Випито в Рад. Союзі:

в р. 1924	800.000	відер горілки (по 12 літ.).	
» 1925	4,100.000	»	»
» 1926	20,500.000	»	»
» 1927	31,500.000	»	»

Темпо росту страшне! По підрахункам І. Д-на робітник в Рад. Союзі витрачає в двоє більше на алькоголь чим на квартиру. Кількість арештованих в пяному виді в Ленінграді виносила в р. 1923 душ 2088, в р. 1924 — 11.000, в р. 1925 — 21.000, в р. 1926 95.000.

Виріб і торг горілки в Рад. Союзі монополізований державою, як в Польщі. Очевидна річ, що зріст алькоголізму збільшує державний дохід.

Проєкт нового земельного закону в Рад. Союзі. Центр. Комітет комун. партії Союза публікує тези для вироблення нового декрета в земельній справі. Цим декретом влада задумує зробити певний жест »на ліво«, щоб підірвати ґрунт замітам опозиції в ком. партії. Основна тенденція тез: дати привілеї біднякові і середнякові перед »кулаком.« »Кулак« має бути позбавлений права голосу в земельних громадах (зборах), де повинен мати перевагу сільський пролетар. Що до доцільности таких привілеїв можна поважно сумніватися. Правні привілеї »комнезамам« і »біднякам« не є ніяка новина в рад. практиці і вони зовсім не спинюють розвитку »кулацтва.« Тільки вільна кооперативна організація може тревало скріпити дрібних селян.

Негосподарність в державному апараті. На XV. зїзді Всесоюзної комуніст. партії предсідатель партійного суду, Орджеонокідзе заявив, що акція для поборювання негосподарности апарату ведеться, одначе бюрократизм так зрісся душею й тілом із радянським апаратом, що боротьба проти лінивства, негосподарного витрачення грошей, паралельности урядів й ин. є дуже важка і часто безнадійна.

Донбас. (З реферату контрольної Комісії Донугля). Донбас був недавно обслідуваний харківською комісією Вищої Ради Нар. Господарства. Сконстантовано: що механізація праці є недостаточна. Часті затримки в праці робітників з причини відсутности вагонів, дров для шахт та иншого метеріялу. Умови праці і мешкальні робітництва дуже важкі, тому велика змінливість у складі робітників. Безпека осіб працюючих в шахтах невистарчаюча. Недостача кваліфікованих робітників. Загальний тон звідомлення комісії песимістичний.

Конференція в справі організації кооперативного молочарства.

Конференція відбулася у Львові дня 25 грудня 1925 р. з ініціятиви РСУК при участи представників Маслосоюза, Центросоюза і 15 представників від кооперативних союзів з краю.

Від РСУК представив інж. Е. Храпливий ряд пекучих організаційних питань, які висуває життя і які вже довший час чекають своєї розвязки. Здебільшого росходиться про наладнання взаїмовідносин між молочарськими відділами при госпо-споживчих кооперативах і їх надбудовами: з одного боку Маслосоюзом, як фаховою і торговельною централею, з другого боку Повітовими Союзами та Центросоюзом, як верховним обєднанням Повіт-Союзів. Невияснені є питання про те, хто обовязаний ревізувати такі молочарські відділи і з якого боку, та чи і які уділи повинні вони вносити в повітові і в Молочарський Союз.

Далі є ріжні думки про порядок заснування молочарських відділів при госп.-спож. кооперативах (основний тип молоч. кооперації в даний мент!), компетенцію в цій справі Повітових Союзів і Маслоюза. Особливо ускладнюється ця справа при засновуванні районових молочарень, з ініціятиви і засобами кількох кооператив. Референт предложив проєкт резолюцій про влаштовання цих питань.

В дискусію порушено передусім саме кардинальне питання про доцільність засновування молочарських відділів при госп.-спож. кооперативах; знову виринала думка про необхідність засновування зовсім самостійних молочарських кооператив (спеціялізація). Що до цього питання вирішено, по заяві голови РСУК, інж. Павликовського, станути на становищі постанови Ради Ревізійного Союза Укр. Кооператив, яка в червні 1927 р. приняла напрямні на блищий час того змісту, що належить стреміти в засаді до спеціялізації в молочарському ділі, що одначе спеціялізації не можна проводити насильно; найкраще це питання вирішить саме життя, яке приневолює переходити до типу великих, районових молочарень. Так само не треба противитися відкриттю споживчих відділів при існуючих вже самостійних молочарських кооперативах.

Далі встановлено, що Маслосоюз має переводити свою організаційну роботу в тісному порозумінні з Повітовими Союзами, для чого вже й є відповідна постанова Маслосоюзу з жовтня 1927. Після узгіднення тих загальних засад на будуче переведено дебату над сучасним станом організаційного питання в молочарстві.

Дир. С. Герасимович, як представник Центросоюза констатує необхідність координації праці організаційних відділів МС і ПСК, бо одні і другі спираються на тій-же підбудові. Всі розуміють, що при такому стані, як тепер, МС фактично не має своєї підбудови — членів, які будучи членами ПСК, здебільшого не є членами МС. Ставить кілька резолюцій, що випливають з основної думки про єдність підбудови МС і ПСК.

— Інж. Палій, як представник МС, заявляє, що МС досі не переводив ніде насильно спеціялізації. Опінія, що МС матеріяльно використовує другий основний тип — господ.-споживчу кооперацію, е неправильна, бо цього нічим не доказано. МС через свої організаційні відділи перевірює молоч. відділи і кооперативи з боку технічного і технічно-рахівничого; організаційні відділи ПСК доповнюють це контролею з боку торговельно-бухгальтерського. МС не вимагає, щоби ПСК за нього засновували молочарні; він бажає самий це робити. Хоч заснування молочарні звязане з більшим видатком, то кооперативи одержуть машини без жадного вкладу з початку. Госп.-споживча кооперація не є покривджена через співпрацю з молочарською.

Дир. Шепарович (Центросоюз). Твердження МС, що молочарська кооперація не росла коштом госп.-споживчої - не є стійне. Приводить примір кооператив в Ладанцях, у Войнилові і Калуші. Треба, щоби МС належно оцінив і визнав працю організаторів і люстраторів Пов. Союзів. Заснування молоч. відділів не можна полишити виключно на компетенцію МС. Промовець вважає доцільним, щоби організатори МС находилися при Пов. Союзах і працювали в організаційному звязку з ПС.

Инші промовці говорили до порушених висше справ. Після переведеної дискусії ухвалено такі резолюції:

1. Зібрані констатують, що МС і ПСК спіраються в більшости випадків на тій-же самій підбудові (господарсько-споживчі кооперативи) і тому погоджуються не вести ніякої пропаганди ані натиску в напрямі ділення кооператив мішаного типу на окремі кооперативи; натомість

будуть вести пропаганду за творенням районових молочарень зі сметанковими станицями при госп.-споживчих кооперативах. Такі станиці можуть засновуватися і там, де ще нема госп.-споживчої кооперативи.

2. Поділ кооператив на самостійні спеціяльні кооперативи мусить відбуватися за обопільною згодою МСоюза і ПСК.

3. Відкривання молоч. відділів при госп.-споживчих кооперативах і споживчих відділів при кооперативах молочарських має відбуватися за обопільним порозумінням МС і ПСК.

4. Засновування районових молочарень має відбуватися рівнож в порозумінні з відповідним ПСК і тільки за згодою РСУК.

Як остання точка, дебатувалося питання про те, чи МС повинен чи ні причинятися матеріяльно до піддержування організаційних відділів Пов. Союзів Кооператив, з огляду на їх працю біля молочарської кооперації. З огляду на заяву дирекції МС, підперту інж. Павликовським про некомпетенцію дирекції МС рішати тут про цю справу, присутні погодилися на такій формі резолюції:

5. МС обовязаний причинятися матеріяльно до несення коштів організаційних відділів ПСК в пропорції до загальних коштів і до загального числа кооператив в данім районі. Висоту допомоги МС усталить РСУК по вислуханню думки Надз. Ради МС.

Дебата над способом уфундовання МСоюза уділами привела під кінець до ухвалення такої резолюції:

6. Конференція визнає необхідним, щоби кооперативи, котрі дають Маслосоюзові готовий до продажі продукт, вивінували Маслосоюз уділами.

Таким чином усталено основні напрямні для дальшої організаційної роботи в царині кооперативного молочарства на Західній Україні. Спосіб технічного переведення цих засад в подробицях розробить РСУК, з притягненням потрібних статистичних даних і цей його еляборат стане субстратом для нової конференції, що буде скликана в відповідний час.

Перший з'їзд жіночих кооператив

відбувся у Львові, дня 14 грудня 1927 р. Жіночі кооперативи на Зах. Україні — це здебільшого кравецькі підприємства, з яких найстаршою є жіноча промислова спілка „Труд". Всі вони займаються шиттям жіночих одягів і білля не лише для членів, а (здебільшого) на вільний ринок.

Виїмок становить товариство „Українське Народнє Мистецтво," яке своєю спеціяльною метою поклало піддержку і розвиток народнього мистецтва, спеціяльно вишивництва і плекання домашньої культури. Видає журнал „Нова Хата" і веде робітню вишивок.

В рефератах виголошених на з'їзді обговорювано справу взаїмовідносин жіночих промислових кооператив, потребу виобразування фахових робітниць та справу поширювання і піддержки домашнього промислу.

В дискусії, яка розвинулася над рефератами, підчеркувано потребу тіснішого звязку між всіми жіночими кооперативами, так для ідейної співпраці як і взаїмної допомоги в справах збуту виробів і придбання товарових кредитів.

Всі відпоручниці звертали увагу на брак фахових, свідомих інтеліґентних сил, які надавалисяби рівночасно до самостійного ведення робітень і педаґоґічного проводу занятих в робітнях дівчат-термінаторок. — Резолюції ухвалені на з'їзді зазначають ті напрямні, в яких жіночі кооперативи бажають вести працю в найблизчій будуччині. — Ось зміст цих резолюцій:

1) Признаючи вагу кооперації і участи жіноцтва в ній, українські жіночі кооперативи рішають обєднатися для ідейної і матеріяльної співпраці і ведення дальшої організаційної праці на сьому полі.

2) З'їзд взиває жіночі кравецькі кооперативи, щоб подбали про заснования промислових курсів для термінаторок і посвячували більше уваги фаховому виобразуванню челядниць; взиває всі жіночі організації до поширення опіки над жіночою ремісничою молоддю.

3) Взивається „Труд" у Львові, щоб подбав про основання спеціяльних курсів для виобразування самостійних фахових управительок робітень.

4) З'їзд взиває загал жіноцтва, а спеціяльно жіночі кооперативи до пропаганди і допомоги в організуванню домашного промислу.

Усі жіночі кооперативи однозгідно жалуються на свій лихий стан. Шукаючи причин, приходиться, річ очевидна, в першу чергу вказати на відсутність пляновості організації з б у т у виробів кооператив. Але й крім цього є певні організаційні недомагання в цих кооперативах. Ведучи працю через наємних робітниць не-членів і збуваючи вироби теж здебільшого не-членам, наші жіночі кооперативи, при своїй загальній гуманітарно-добродійній тенденції, не мають ні того розмаху, який проявляє приватний підприємець, ні знову їхній персонал, так треба припускати, не проявляє того запалу до праці, що робітник-член кооперативи, (в так зв. „чи-

стого типу" виробничих кооперативах).

Тут, на нашу думку, є теж причина слабого розвитку наших жіночих кооператив.

Чи не слід би нашим жіночим кооперативам а) сконцентрувати свою торговельну закупочну і збутову діяльність; б) зробити крок до переходу на тип чистої продукційної кооперативи, залишаючи свій характер напів-гуманітарних установ?

Тут-же звзначуємо, що те-ж саме можна сказати й про инші наші „промислово-торговельні" кооперативи.

Перше Засідання новообраної Ради РСУК відбулося у Львові 20 січня 1928 р.

Ма порядку нарад було уконстатуовання Ради і ряд біжучих справ. В склад президії Ради, крім голови, обраного Заг. Зборами, увійшли: дир. Остап Луцький, як містоголова і др. Василь Кіцула, як секретар.

В склад Виділу Ради (як відомо, Рада збірається всього кілька разів до року, а всі біжучі справи полагоджує Виділ Ради) увійшли: голова (в його відсутности містоголова) і пп. дир. Герасимович (Львів), др. С. Кузик (Рогатин) і О. Базилевич (Берестє).

Першою мериторичною справою пішло обговорення внесених на Загальних зборах РСУК в письменній формі побажань: про заснування кооперативної школи РСУК, про видання кооперат. закона і правного порадника, про інтервенцію перед владою в справі часу торгу і про поширення пропагандистичної діяльности.

Обмінявшися в грубих рисах думками про можливість і способи реалізації цих побажань, Рада вирішила доручити Виділові шукати способів для їх здійснення. З окрема що до коперативної школи, була кинена думка про перебрання теперішної торговельної школи Просвіти на власний кошт, що не є річчю неможливою, бо вже тепер кооперативи є оподатковані по 80 гр. місячно на ту школу, що дає річно, як заявив представник Центрозоюза, до 10 тисяч золотих підмоги. Рішено доручити Виділові вести в цім напрямі переговори з концесіонером торгов. школи Рідною Школою.

Член Ради І. Вітенко підніс думку про заведння додаткових викладів кооперації при всіх українських приватних школах, що вже робиться в Луцьку. Висловлює побажання, щоби організаційний виділ РСУК виробив плян таких курсів.

Другою йшла справа нової районізації ревізійної діяльности РСУК, на підставі проєкту, ухваленого на колеґії ревізорів. Постановлено поділити галицьку землю на 22 ревізійні райони; в кожному районі працювати-ме один ревізор, який відповідає за район. Праця ревізорів має контролюватися, при чому спосіб контролі установить Виділ. Ревізію Повітових Союзів переводитимуть інспектори-ревізори. — В звязку з новою районізацією виникла потреба оголошення конкурсу на прийняття нових осіб на кандидатів ревізорського звання. На північно-західних землях працює на далі луцький інспекторат. Метою реформи районізації є: створення менших районів, для того щоби ревізор міг близче доглядати за кооперативами району, даючи, крім ревізії, ще й поучення і поради, та маючи дещо часу і для своєї самоосвіти.

Третьою справою, що обмірковувалася на засіданні була справа організації праці в бюрі РСУК. Презія Ради внесла про необхідність переведення в життя постанови Ради з липня 1927 про поділ РСУК на 4 відділи: адміністраційний, ревізійний, організаційний і правної поради.

По довшій дискусії ухвалено: поділ ввести в життя, на підставі правильника, який має оставати в згоді зі статутом РСУК. Здійснення цієї постанови покладено на компетенцію Виділу Ради.

Четвертою справою була справа скликання, згідно з постановою Заг. Зборів РСУК, Надзвичайних Заг. Зборів для зміни статута РСУК. Збори рішено скликати на 9. квітня 1928 р. Проект нового статута буде розісланий кооперативам, які, якщо бажають, можуть до назначеного реченця надсилати Раді свої проєкти що до змін в статуті. Рада відбуде перед з'їздом спеціяльне засідання для обговорення проєкту статута.

Пятою справою було приняття до відома заснования Ради Працівників РСУК, яка віднеслася до Ради РСУК з проханням уреґулювати службові відношення персоналу РСУК службовим договором (праґматикою). Для розгляду предложеного проєкту такої праґматики обрано комісію в складі: голови і містоголови РСУК та др. М. Волошина.

Шестою точкою йшло обговорення ріжних біжучих справ (приняття нових членів — кооператив; справа додаткового обезпечення кооперативних службовиків в плянованім новім Пенсійнім Інституті; внесення др. Кіцули про більшу обережність з процесами за товарові манка; підготовка до кооперативних ювілеїв в р. 1929).

Кооперативні Курси в р. 1927 і Свята кооперації. До реєстру кооп. курсів, що був поданий в 1. ч. Кооп. Р-ки додаємо ще пятитижневий кооперативно-господарсько-ветеринарійний курс, що відбувся в часі від 16 лютого до 20. березня 1927 в Перемишлі заходом Повітового Союза Кооператив.

До списка Свят кооперації додаємо, теж на підставі наспівших додаткових інформацій, Свято кооперації в Турці над Стр. дня 23. жовтня 1927 р.

Свята кооперації в Бикові, Яксманичах, Торках і Плешевичах перемиського повіту.

На наш зазив до висловлювання думки про спосіб влаштовування Свят кооперації на будуче, ПСК в Перемишлі інформує, що Свята найкраще влаштовувати рівночасно в один день в цілому краю, що-найменше для кожного повіта.

Кооперативна видавнича діяльність.

28-го вересня 1927 р. відбулися Надзвичайні Загальні Збори Українського Громадського Видавничого Фонду, які обрали нові кермуючі органи. До Правлінління Фонду головою увійшов П. Богацький, членами інж. С. Риндик, І. Паливода, Г. Клименко, Др. Є. Приходько. Головою Надзірної Ради обрано проф. Ф. Швеця, головою Ревізійної Комісії — М. Скидана.

На 1-го січня 1928 р. УГВФ. випустив у світ 31 книжку. Загальна кількість примірників 67.000, сторінок 6740. Загальна вартість всіх цих видань досягає 2.700.000 кч. (коло 80.000 долярів). Видані книжки належать до таких галузей знання: техніка, математика, політична екокомія, сільське господарство, медицина, гігієна, статистика, кооперація, цукроварство, історія, соціологія, філософія, філологія, музика, рідне краєзнавство, український театр, мистецтво.

Бажаючи поширити видавничу діяльність Фонду з одного боку і задовольнити потребу в українській книжці масового читача з другого боку, Загальні Збори УГВФ 17-го грудня 1927 р. включили до видавничого плану також твори красного письменства (оригінальні та перекладні), мемуарну літературу, підручники й словники чужих мов а також підручники для середніх та низчих шкіл.

Для підсилення видавничої діяльности Фонду Правління ухвалило звернутися до всіх українських організацій, підприємств, установ, шкіл, „Просвіт" і т. д. з закликом дати і свою позику-вкладку (1000 кч. = 30 долярів) в УГВФ, купувати видання Фонду і взагалі широко підтримувати цю справу, як національно-культурну організацію для боротьби з книжним голодом.

РУХ ДРУКІВ. Вийшли з друку дві нові книжки: проф. М. Туган-Барановський — Політична економія (наука про народнє господарство), популярний курс, видано коштом фундації Укр. Селянської Спілки в ЧСР, ціна 1 доляр; проф. Хв. Вовк — Студії з української етнографії та антропології, з мапами та кольоровими малюнками, ц. 3. доляри.

Закінчуються друком: проф. Л. Грабина — Геодезія низча, та інж. Кахничевич — Збірник задач до міцности матеріялів.

Готуються до друку: О. Саліковський — Що треба знати кожному (енциклопедія для дітей і самоосвіти), проф. І. Шовгенів — Гідравліка підземних вод; доц. Ю. Русов — Зоологія.

Ухвалено взяти на перегляд: проф. О. Мицюк — Аграрна політика Европи після світової війни; доц. С. Романовський — Елементи вищої математики, підручник для технічних та спеціяльних шкіл; лект. К. Михайлюк — Молочарство ч. II. Виріб масла. Підручник для сільсько-госп. та спеціяльних шкіл.

Зголошені нові праці: Е. Чикаленко — Щоденник за 1907—1917 рр. (спогади); проф. І. Шовгенів — Гідравліка ч. I (гідростатика); теж його — Гідравліка ч. II; проф. М. Чайківський — Логаритми; інж. Л. Биковський — Замітки про чеську бібліографію; Ген. В. Петрів — Теорія оборони нації; теж його — Військова географія України.

Зголошені переклади: Т. Ґ. Масарик — Чеське питання; теж його; Про нашу сучасну кризу; теж його — Іван Гус; проф. Др. Л. фон Візе — Загальна соціологія; проф. Др. Крейчі — Позітивна етика; Др. Вормс — Курс соціології; проф. Челен — Держава; А. Дамашке — Земельна реформа; Ю. Делевський — Суспільні антагонізми; Буржек — Соціялістичні системи.

Редакція »Кооп. Респ-ки« вважає своїм обовязком звернути уваги своїх читачів на видатну творчу працю У. Г. В. Фонду, який з кожного згляду заслуговує на горячу підпору, як головний сьогодня видавець наукової укр. літератури по цей бік рижської смуги.

Громадяне західних земель повинні підперти це видавництво вступаючи масово в його члени.

Адреса видавництва: „Ukrajinskyj Hrom. Vydavnyčуj Fond" Praha — Vršovice, ul. Samova, 665.

До вирішення.

Хочу піднести і піддати під розвагу робітників кооперації справи, які відносяться тільки до їх самих особисто.

Чи і в якій формі належить організуватися кооперативним робітникам?

Відомо, що сьогодні всі слої культурного суспільства, всі верстви і професії, так умових, як і фізичних робітників, дальше всякого рода промисловці і ремісники є професійно скоординовані, зорганізовані у своїх корпораціях чи товариствах.

А ціль тієї організації всім спільна, взаїмна поміч і оборона власних професійних інтересів.

А як українські кооперативні службовики? Чиж ці, що працюють для обєднання і організації нашого народу у всіх його формах і ділянках господарського і громадського життя є зорганізовані?

Так важко і прикро це сказати, а ствердити треба, що українські кооперативні службовики, яких число вже є велике, не тільки як слід, але зовсім не є зорганізовані.

Чиж маємо свою станову організацію, корпорацію або товариство, або чи знаємо себе самих добре, чи провадимо реєстр кооперативних службовиків?

Ні! Справді, Існує у Львові товариство „Супруга", і до нього належить часть кооперат. робітників. Але це товариство обєднує також банковців, службовиків приватних підприємств, взагалі приватних службовиків, які з кооперацією нічого або мало мають спільного.

Потребу організації кооперативного персоналу в станову корпорацію відчуває кожний свідомий кооперативний робітник, а особливо на провінції.

Для кращого зілюстровання потреби заснування такої організації нехай послужить кілька фактів з життя кооператорів з краю.

Відомим є, що багато кооперативних службовиків находиться у великій залежности від всемогучого директора чи члена надзірної ради і тоді, щоби не попасти в неласку цего чи другого мусить бути він сліпим знарядям-тінню тих потентатів. Очевидно, таке становиско убиває його ініціятиву і самостійність.

Через політичну приналежнісь до якоїсь партії або через свою аполітичність витворює собі службовик противників у тих членів Ради, які хотять мати його в своїй партії.

Часто попаде кооператор в середовище боротьби впливів партій чи осіб, і тоді позиція його прикра а навіть його посада може бути захитана, коли він заявиться по цій або по тій стороні. А вже не дай, доле, не догодити в чому якому членові надзірної ради, а знову, щоби не подобатися котрому, то багато не потрібно, бо особисті справи, симпатії чи антипатії відограють нераз на провінції велику ролю. В тих випадках знову роля кооператора незавидна. А „ділових критиків" то не дай, доле, скільки їх завелось, — всі вони, заслонюючись народним добром або добром інституції, все мають щось до закиду.

Найбільш болюче є, що повищі критики уважають тільки себе за щирих „патріотів", суспільних діячів і ідейних людей, а натомість, в їх поняттю, кооперативні службовики є тільки урядники, які служать кооперації за гроші: „Ми вам — мовляв — за це платимо".

Подобається і є в ласках деяких людей тільки такий кооператор, який ходить обдертий, все стогне та гне перед кожним спину, часто їх просить про якийсь даток а тоді вони „з милосердя" кинуть якесь „святочне". Це не пародокс, а правдиві факти з життя.

Чиж мало було таких випадків, що із-за приватних непорозумінь звільнено з посади неодного довголітного і заслуженого робітника на полі кооперації? Від таких потерпівших часто чуємо жалі, що їх звільнено з посади під покришкою, що не вміють вести справ, а всеж таки навіть в такому разі можнаби такого „нефахового службовика залишити для иншої функції — а то його цілком звільняють і зовсім не звертають уваги на його заслуги коло тої інституції, або що він зі своєю родиною не буде мати куска хліба.

В таких і подібних випадках „посада" службовиків — кооператорів не все є певна і забезпечена.

В тих випадках може мати поміч і оборону тільки станова організація кооператорів.

Справді, до тепер брав в оборону службовиків кооперації РСУК., однак його становиско не все є і може бути рішуче, а оборона інтересів службовиків не все вистарчаюча і успішна.

Цілком инакше морально і матеріяльно почувавби себе, в разі кривди, кооперативний робітник, коли знав би, що за ним стоять тисячі його товаришів і тоді також инакше відносилисьби провінціональні діячі до кооперативних робітників.

Знов матеріяльна сторона кооперативних робітників також не є всюди урегульована, або бодай в части задовоаюючо полагоджена, бо скільки є таких повітових союзів чи инших повітових кооперитивних осерадків, що вже приняли службову праґматику для своїх уря-

довців? А чи богато є службовиків, які мають службові договори? Чи всі службовики є забезпечені на старість?

Відомим є, що подавляюча більшість службовиків має платні нище мінімума ексистенції. В повищій ділянці існує аж надто велика автономія по інституціях.

Не менший вплив малаби в останніх справах і причиниласяби до устійнення службового відношення та платень професійна організація.

Для кращого розвою кооперації, і для осягнення більших користий є вказаним а навіть конечним вишколити собі фахово кооператорів, себ-то стан урядників, які булиб залежні лише від центральних кооперативних установ, скажім РСУК, а тоді ці установи призначувалиб їх до тих кооператив, де заходить потреба, рівнож переносилиб тих службовиків з одної кооперативи до другої, де того вимагавби інтерес кооперативи. Тоді фахові кооперативні робітники не булиб залежні від впливів осіб чи місцевих відносин даної інституції, а з другої сторони в той спосіб управильнювалисяби рівномірно сили фахових людей по кооперативах і не було би тоді таких аномалій, як тепер лучаються, що в одній кооперативі є за багато фахових сил, а в другій жадних

Скільки є тепер випадків, що по кооперативних інституціях працюють люде, які не мають жадного фахового підготовлення ні знання кооперативної роботи, а що гірше, бувають навіть деякі несолідні, а мимо того держаться вони при коoперитивах завдяки протекції одиниць.

Евіденцію кооперативних робіників та їх кваліфікацій повинносяби точно вести.

З повищого й инших причин, які ще можна навести, виходить ясно — конечність заснування і переведення станової організації кооперативних службовиків.

Почин і ініціятиву до переведення тої організації повинні дати службовики центральних кооперативних установ у Львові, а край вже піде за ними, до чого отсею дорогою взиваємо їх.

М. Шахнович.

Від Редакції. Поміщуючи цю статейку, як дискусійну, Редакція змінила лише скрізь термін „кооператори“ на „кооперативні службовики“, бо зі змісту видно, що автор мав на думці тільки їх; кооператором — же є всякий, хто ідейно визнає прінціпи кооперативного будівництва, хочби не був директором чи иншого рода службовиком в кооперативнім апараті. Члени надз. рад. і рядові члени кооперативи, є також кооператорами, якщо приняли ідею спільництва за свою. — Також не булоб правильним, коли-б кооперативні службовики були незалежні вів надз. рад. чи инших службових зверхників, бо до чого тоді зверласяб кооперативна демократія?

З цими застереженнями замітка шан. автора піддається під публичну дискусію.

З кооперативного побуту.

Що може недогляд?

В одному кооперативному часописі поміщено допис одного повітового союзу, в якому цей союз, росказуючи про свою інтенсивну діяльність в торговельній ділянці, подає до відома кооперативного загалу, що він »через посередництво в продажі господарських машин з а р о б и в до 1400 зол. в біжуч. році.«

Очевидна річ, що тут простий д р у к а р с ь к и й н е д о г л я д! Напевно мало бути не: »заробив«, тільки: »заощадив членам«. Хіба союзи існують для зарібку?

* * *

В одному знова часописові ми найшли таке оголошення: »Там і там, тоді й тоді відбудеться

»Кооперативне свято«

На святі будуть збиратися датки на кооперативні цілі.«

Ясна річ, що й тут н е д о г л я д. Як-би не ті »датки«, то на свято прийшлоб більше людей, а так певно не прийшли ті, що не мали хвилево на »даток«. А врешті, від якого це часу зачинаємо будувати кооперацію датками, прошацтвом? *Observator.*

По ревізії.

Член: Пане іллістратор! А як там випала тая авантура?

Ревізор: Яка авантура?

Член: Та ніби той обрахунок компеpативу, бо хотівбим вибачте за пшепрошенем знати, кілько мій брат (крамар) буде мав заплатити?

Ревізор: А так, небогато, 525.56 зл.

Член: Е-е-е „субекція“ за велика, якби так половину, то бим навіть ніц не мовив і він певно заплативби, а так піде до суду.

В часі ревізії.

Член Управи (який був і крамарем): Ци ви, пане візитатор, думаєте і „дзісь“ до третих когутів сидіти?

Ревізор: Так! Хочу конечно скінчити!

Член Управи і крамар: Но то ви можите, а я йду до дому!

Ревізор: Не можете пане іти, ви мені потрібні до пояснення де-яких жидівських фактур, які писані звичайним олівцем, десять разів справлювані, а в додатку без дат і підписів, зрештою не вимагаю від вас нічого надзвичайного. Я не піду спати, а буду сидіти з вами!

Член Управи заразом крамар: Та то, пане ілюстратор, хто з чого хліб їсть!

Ревізора взяла досада, бо всі рахунки мав викінчені давно, а шукав лише за манком, яке спричинив той сам член Управи: (Я з вашої кооперативи хліба не їв і відай не буду, бо кооператива не буде могла навіть за ревізію дати, а ви за це зїли на 540 зл.) — Ах так, то ви в страсі перед ревізором зїли товару на 540 зл.

Ревізор ідучи селом.

Ревізор: Гей ґаздо, а де буде ваша кооператива?

Господар: Ого! Яка там кооператива!

Ревізор: Як то нема, яж маю в списку!

Господар: Та кооператива ніби є, а ніби нема. Управа почала пиво продавати, так ми її зовемо тепер корчмою!

М. М.

Серед журналів і книг.

Книги.

Організація й практика сільсько-господарської кооперації. Практичний порадник для с. г. кредитових т-в, склали інструктори „Сільського Господаря“ — К. Панченко. Т. Німчинів, О. Макаровський. Вид. Книгоспілки, Харків 1927. ст. VIII. + 416, фол. Ціна за оправлений в полотно примірник 30 зл.

„Порадник.... треба покласти на столі, щоб повсякчасно справлятися в тій чи иншій справі, щоб обміркувати та не робити помилок....“ оце завдання обємистої змістовної та гарно виданої книги, якої можна дійсно позаздріти браттям-кооператорам з того боку Збруча, Це »vademecum« для кооператора, що йому прийшлось працювати в с. г. кооперації, невідступний приятель і порадник. Починаючи з самих початків, себ-то організації товариства, переходять автори всю працю в товаристві, переплітаючи її необхідними практичними вказівками до таких дрібниць як міри, ваги чи вичислення серій діяпозитивів з области с. г. кооперації та літератури включно. Вражає дещо передне слово, яке згідно з волею пануючого режиму каже: „..раз держава в руках робітників.. нам дійсно залишилось тільки кооперувати населення“, бо „колиб ми кооперували все населення, миб стояли обома ногами на ґрунті соціялізму“ (Ленін). А до кооперування добирається селянство, та тут чи не подумане воно радше як обєкт, ніж як субєкт. Та поминувши оце „урядове“ передне слово, книга видержана на високому, передусім практичному організаційному рівні.

Сама підготовка оснування с. г. товариств трактована вельми річево. Не вистане спровадити інструктора на загальні збори, а треба найдокладніше обміркувати можливости праці та відповідність терену й людей, що будуть усі членами кооперативи. — По формі організації розріжняється с. г. кредитові т-ва і звичайні с.-г. т-ва. Перші служать с. г. збутопостачанню, другі окремим с. г. галузям. Очевидно, немає тут ніяких зайвих замішань зі споживчою чи другою кооперацією й немає ніякого иншого розуміння для с. г. кооперації, як тільки кооперації, що служить с. господарству. А що пляново організується чисту с. г. кооперацію, то й не буде охоти до „перехрещування“ споживчої в с. г. кооперацію, як це подекуди в нас зазначується між кооператорами. Для поодиноких т-в окреслено приблизно райони діяльности і висоту уділу. І так с. г. кредитові мусять мати 750 до 1250 дворів (господарств) й по 8 карб. уділу, машиново-тракторні 100—250 десятин площі й по 10 карб, скотарсько-молочарські 400—600 корів й по 3 карб. з корови, бурякові 200—400 десятин площі й по 5 карб. з десятини; инші з такою кількістю членів, щоб забезпечити існування т-тва, а що до уділів то окремо: конярські по 2 крб. за матку, кіннозаводчиків 15—20 крб. за племінного жеребця, свинарських 2 крб. за матку, вівчарських 25 коп. за вівцю, пасічницьких 50 коп. з вулика, птахівничих 5—10 коп. за птаха, насінних 10 крб. з десятини ітд. Цікаве в справі поруки членів це, що

ручиться не многократністю уділу, а в розмірі „не менше дворазової суми відкритого т-вом члену т-тва кредиту“ (стр. 7). Відносний закон вимагає принайменше 50 членів основоположників, однак дає волю що до присутности усіх членів на зборах, якщо вони раніше підписали статут (ст. 8). Замітне, що про кожного члена ведеться дуже докладну маєткову записку, яка зовсім добре стає в пригоді в дальшому кредитуванню членам й служить статистиці т-ва. Після основуючих зборів й зареєстрування т-ва відбуваються перші збори, що вибирають правління й раду. Зразковими треба вважати вказівки для правління, з яких вибиваються на перше місце культурні та гігієнічні постанови що до льокалю, привітність й поступовання членів, що придалося-би і в нас від початку до кінця в усіх ступенях нашої кооперації (чистота, заборона курення ітд.). Праця правління означена докладно в інструкціях, яких богато й які мають служити кожночасно порадою при праці. Правління має богато більші права й самостійність, як у нас, а деякі загальні справи (скликування заг. зборів) належать виключно до його компетенції. Про ведення й порядок зборів подано незвичайно детальні й практичні вказівки. Два окремі розділи присвячено фаховим с. г. кооперативним союзам, доказуючи їх конечність й доцільність, та вказуючи на те, що вони хоріють на це, що в них „...дуже мало власних коштів...“, бо внесок уділів с. г. кооперативні т-ва „виконують дуже не акуратно...“ (стр. 69), подібно, як це діється і в нас. Союзи мають згідно з постановою закона з 12 жовтня 1922 право ревізії в союзних кооперативах; колиж кооператива не належить до ніякого фахового союзу, то ревізію (не менше раз в рік!) переводить Кооператком, або доручає її переведення котрому-будь з фахових союзів. Колиж неналежна до ніякого союзу є с. г. кредитова кооператива, то ревізію робить Окрфінвідділ даного району. При обговорюванню власних капіталів підкреслюється статутовий обовязок відчислювати з чистого прибутку не менше 20% до запасного фонду. Зазначено слабе вивінування с. г. к-тив І-го ступеня у власні фонди, бо в пересічі припадає на одного члена всего 2.70 карб. уділів, а запасного фонду тільки копійками (ст. 83). Для виробничої (промислової) діяльности й агрономічної праці передбачуються окремі фонди, що їх придбається з оборотів і прибутків. Саму працю с. г. кредитування описано дуже докладно, наводячи до всіх важніших операцій окремі інструкції. Тут належно познайомлено кооператорів з кредитом, позиками, вкладками, векслями і т. д. Цікавою є форма кредиту під заклад збіжжа, яку подано як окрему ділянку праці с. г. т-в. Дальше подано посередницькі, головно збутові операції, в яких присвячено досить місця справі збуту яєць. Виробнича діяльність зясована коротше, як і рідше вона приходить. Дуже цікавий розділ про агрономічну працю подає всі засоби пропаґанди цієї праці, яку вестимуть „..агрономи чи фахівці, чи то земельного управління, чи с. г. союзу“ (ст. 215), з щого можнаб прийти до висновку, що с. г. союзи держать окремих агрономів для цеї справи. Радиться основувати с. г. гуртки для агрономічної самосвіти селян, яких працю передбачується дуже цікаво й корисно. Передусім рекомендується закладання досвідних піль й переводження скотарських вистав, попираючи в цей спосіб дві головні галузі с. господарства. Обовязкова культурно-освітня праця повинна зачинатися книжкою, бо „книгозбірня необхідна в кожному т-ві“ (ст. 232), а щойно згодом підуть курси, лекції, бесіди й читання, бо є до цього основа. Правильник ведення книгозбірні дуже річевий, а „заклик книжки до читача“ аж надто потрібний бідним нашим бібліотекам по наших кооперативах (ст. 234). Важним чинником в цій праці є торгівля книжками, яку (не боячись взаїмної конкуренції!) повинна вести к о ж н а кооператива, бо „...книжкова торгівля швидко займе почесне місце в плану і загальних культурно-освітних заходах кооперативи й привабить населення і до кооперативу взагалі й до його культурно-освітної праці з окрема (ст. 244). Діловодство, книговодство й звітність обіймають велику частину книги й хоч як вони в деталях цікаві, — годі над ними на цьому місці застановлятись. Один з цікавіших даталів — це докладне означення розсипки чи зіпсуття товарів (манка) при їх довшому лежанню або перевозі, що так важне при провірці товарів, а чого в тутешній нашій кооперативній літературі годі найти. В дальших розділах подано основні праці союзів, що займаються с. г. кредитами. Остання юридична частина подає в витягах або в дослівному тексті 39 розпорядків, законів та інструкцій влади РСФСР та УСРР, що обовязують на Україні та відносяться до діяльности кооперативних установ, торговлі та фінансів. Книга закінчена окремим розділом: „Що читати по с. г. кооперації,“ де подано літературу в українській і московській мовах.

Книга уявляє собою дійсно цінні вказівки для працівників в с. г. кооперації та приносить так багато матеріялу для практика-організатора, що помимо відмінних форм кооперативного будівництва Вел. України та помимо примінення до иниших умовин праці — вона дуже цікава для наших кооператорів, бо 1) це зразок книги, що вчить читача організації і 2) вводить нас в область дійсної с. г. кооперації, яка в нас майже неіснує, а про яку чейже час вкінці подумати. — А нашим тутешним кооперативним працівникам бажаємо, щоби з під їх легкого пера скоро появилась от-така організаційна енциклопедія, що теж моглаби бути „настольною“ книгою для західно-українських с. г. кооператорів, прояснилаби вкінці правий шлях для с. г. кооперації.

Е. Хр.

„Молодий Аґроном“, випуск І, січень 1928, ст. 160-8-и, літоґрафія, накладом Аґрономічного Товариства при Укр. Господ. Академії в Подєбрадах Ч.С.Р.

Перший випуск „Молодого Аґронома“ богатий змістом, прикрашений двома портретами й одною таблицею з малюнками, досить читко літоґрафований — заспокоїв майже зовсім ці вимоги, які треба ставити до наших, з великим напруженням сил і матеріяльних засобів видаваних, економічних видань. Колиж взяти під увагу, що видання хоче продовжувати своє життя щоквартальними випусками й матиме змогу доповняти браки й направляти незначні хиби, то справді з вдоволенням треба підкреслити добру волю молодих агрономів, що згуртовані в Агрономічному Т-ві при У. Г. А. в Подєбрадах та їх професури, що хотять заповнити частинно брак нашої власної агрономічної періодичної преси, яка виходилаб дещо поза рямці буденного популяризування, яким годі насичуватись агрономові-фахівцеві, — що й піднесено у вступному слові редакційної колеґії за підписом *проф. В. Чередіїва.*

Сам зміст поділений на три части: 1) суспільно-агрономічні та професійні питання, 2) наука, техніка та організація с.-г підприємств та 3) дописи, огляди, бібліоґрафія то-що.

В першій частині замітні два життєписи, а то *Г. Гордієнка* життєпис проф. Стокляси, відомого чеського вченого по с. господарству, з нагоди 70 року життя й *Гр. Клименка* памяти проф. В. Коваля, одна й друга з портретами. Хоч як хочеться зрозуміти пошану для чужих вчених, до того й наших учителів, й по неволі господарів, то таки дещо вражає це, що про незабутньої памяти основоположника нашої с.-госп. кооперації й европейської міри вченого, якого не скоро перевищить хто небудь, бл. п. В. Коваля, згадується на другому місці Дальше поміщена стаття *доц. О. І. Бочковського* „Селянство й нація“, в якій підкреслено вагу селянства, як складової частини нації в її життю й розвитку. Підкреслено значіння селянства, як соціяльного, національного й політичного чинника його кількістю, й обіцюється в иншій статті перевести розгляд питання про його якісне значіння, на що треба чекати з дійсною цікавістю. В статті *проф. К. Мацієвича* — Привітання „Молодому Аґрономові“ находимо ствердження, що селянство стає зараз активним господарським чинником, свідомим своїх завдань і потреб, а тому не слід агрономічній праці іти шляхом відсталого від життя шаблону, а треба вміло добирати ці способи, які найкращі в даних умовинах життя й пригідні до вибраного району. Це шлях індівідуального трактування агрономічної праці, яке далеке від ґенералізування на всіх і вся одної думки, одної програми. Не „агрономічні канцелярії“, не декрети, а розумна, до життя приноровлена праця агрономів, яка мусить спиратись на досвіді с.-г. науки — це основа нашої праці. Стаття *агр. прир. Віктора Доманицького* — „Суспільна роля та найблищі завдання українського агронома“ — це в своїх гадках азбука праці не тільки агронома, а всякого суспільного діяча, що стрічається з агрономом. Підкресливши, що всякий державний лад вдержиться на Україні тільки завдяки селянству, а тому й нам приходиться думати над працею для його скріплення, звертає увагу на недостаточне заінтересування у нас сіл. господарством й агрономічною наукою. Сама агрономічна праця дає куди кращі господарські висліди, чим навіть новий приділ землі. Коли по заволодінню всею землею на Україні селянин збільшив її кількість тільки на 35%, то через доцільну обрібку, штучні гної, добірне насіння можна збільшити в нас врожай на 100%. Тут суспільство вимагатиме праці від агрономів, а вони не можуть ограничитися тільки на самій технічній роботі: „...мусимо кликати народні маси до самодіяльности, самоосвіти, самовиховання загального й сільсько-господарського, мусимо там погоджувати свої агрономічні пляни з плянами культурно-освітних організацій“. Та агроном мусить мати союзника — сільсько-господарську кооперацію: „...лише мусять аґрономи так поставити справу, щоб плян кооперативної праці був п о г о д ж е н и й з пляном аґрономічної праці..“. (Не захвачування с.-госп. установ кооперацією, чи навідворот! Прим. ред.). Та ще спеціяльні умовини кажуть українському агрономові „..не забувати, що війна його народу з віковічними своїми ворогами... не припинилася, вона продовжується, набравши инших, більш культурних, більш гуманних форм. Народ перекував мечі на плуги, але війни не припинив“. І тут поле діяльности агронома відкрите, його завдання велике, та легке до виконання, як-що буде ясний плян праці й допомога всіх кол суспільности. Та до цього не можна підходити одинцем. Конечна злучена тісно сімя агрономів, міцна духом, з кращою будучністю свойого народу перед очима, яка поведе селянство до кращої матеріяльної й національної будучности.

В другій частині змісту поміщено статтю *Г. Гордієнка* „Чи можна визначати схожість насіння кипячінням його в окропі?“. Праця написана на основі ляборраторійних досвідів в У. Г. А. Приводом до розглядання цего питання автором була праця О. Янати в „Трудах с.-г. ботаніки т. І. 1926“, в якій твердженo позитивно, як відповідь на питання в наголовку. Тимчасом автор дійшов на основі дослідів до неґативного висліду, бо кільчення в окропі є чистим фізичним, а не біольоґічним явищем, а тому не має для с.-госп. практики значіння. Досліди виказали, що в окропі кільчаться і деякі отроєні та довгомертві насіння. Треба відріжнити „кільчення“, що може бути й фізичним явищем від

„проростання“ себто біольоґічного кільчення. Стаття *інж. аґр. П. Краснокутського* займається „Питанням про вплив катіонів і аніонів соли на розвиток рослин“. Надруковано тільки першу частину „Антаґонізм іонів“ на основі пильно вишуканої спеціяльної літератури та власних дослідів. Висновки й наш погляд зможемо висловити після видрукування цілої статті, яка дуже цікава й добре основана на точних даних.

Дальша частина: — „З життя і праці українських аґрономів“ містить кореспонденції агрономів (в формі уривків з листів) з Волині, Чехословаччини, Франції, Канади й Бразилії. Немає покищо кореспонденції з Галичини, та сподіймось, що тут стільки агрономів працює практично, що в других випусках буде освітлено докладно працю й умовини праці тутешніх працівників на полі агрономії.

В „Оглядах і замітках“ подано *А. Романенком*: „До питання характеристики прибутків сел. господарства на Вел. Україні від землі в 9 ґуберніях України“ — цікаві замітки й статистичні дані. Дальше подано звідомлення про працю „Центросоюзу“ — Львів, про „Ревізійний Союз Укр. Кооператив“ — Львів, про пасішництво на Вел. Україні, про чехословацьку с.-г. академію та чехословацькі господарства.

В „Рефератах“ обговорено 18 праць і книг, з того 8 українських. В „С.-г бібліоґрафії“ подано 98 наголовків українських книг і видань, 64 російських, 40 чеських та 29 німецьких. Це стане для практичного агронома дійсно важним джерелом в доборі фахової літератури.

В „Хроніці с.-г. життя“ обговорено Агрономічне Т-во при У. Г. А. в Ч.С.Р., дальше хроніку Спілки Українських Техніків, Сіл. Господарства в Ч.С.Р., подано обширне звідомлення з життя Спілки Українських Агрономів у Львові, а саме І-ий зїзд укр. агрономів 10. липня 1927, мандрівну с.-г. школу Спілки Укр. Агрономів, контрактування цукрових буряків Спілкою У. А. та бюлетені; подано список с.-г. шкіл на укр. землях і чужині, програму заочних с.-г. курсів Укр. Робітничого Університету, записки про міжнародні с.-г. конференції та персоналія. Збірник закінчений посередництвом праці для агрономів та листуванням редакції.

Перший випуск „Молодого Аґронома“ треба признати вповні вдалим й дуже вартісним. Його ріжнородний зміст, добре дібраний й упорядкований, робить його вартісним не тільки для фахівця-агронома, а й для кожного економіста, що стрічається в своїй праці з сільським господарством. Та вже для агрономів збірник — це джерело, з якого може черпати знання студент й пригадувати його навіть досвідний практик. Від нас булоб одне побажання: можеб на будуче дати більше статей з с.-г. техніки й продукції, бож воно в нас в практиці найбільш пекуча справа. *Е. Хр.*

Sprawa cen produktów rolnych w programie gospodarczym Polski, Wydawnictwo Ministerstwa Rolnictwa i dóbr Państwowych, Варшава 1927 стор. 57, 8-а. В цій брошурі вміщено сім рефератів, що були виголошені на конференції в Міністерстві Рільництва і Державних Дібр, що відбулася 14 грудня 1926 в справі про яку говорить назва брошури. Зміст брошури цікавий раз своїми даними про продукцію і її кошти в промислі і сільському господарстві в Польщі, а друге в книжці подано гадки провідників польського господарського життя, які цікаво освітлюють одну з найтящих проблєм в народному господарстві, а саме — взаїмовідношення промислу до рільництва й на відворот. Перший основний реферат Д-ра В. Фаянса підкреслює нерівномірність зросту цін сільсько-господарських і промислових продуктів, з чого виходить деяке упривілеєння промислу, як окремої галузі народнього господарства, а з окрема фабричних робітників на некорисить селян і сільського господарства взагалі. І так в р. 1925 в травні плачено за 100 кґ. жита 33 зол. а за тількиж бульби зол. 6.50, а вже з початком жовтня ціна жита спала до 17 зол а бульби до зол. 2.90. Рівночасно ж в тім часі піднеслася ціна шкір з зол. 4.55 на зол. 5.65, нафти з 15.35 на 23.45 ітд. Рівнож покращали платні фабричних робітників, бо піднеслись в гірників з 6.06 на 6.40, гутників з 5.39 на 5.54, а ткачів з 7.09 на 7.21. Референт противиться думці, щоби зріст цін промислових виробів здержувати через обниження платень і обниження коштів завідування в промислі, натомість твердить, що повне запотребування фабрик і повне використання машин можна осягнути через певне уодностайнення якости товарів себто через переведення стандардизації. Доказує це вислід стандардизації в Зєдинених Державах П. А., де через таку стандардизацію зменшено кількість типів баньок до молока з 49 до 9, металевих ложок з 78 до 4, а зі 119 ріжних типів цегли остав тільки один. Рівночасно піднесено платні робітників на 29.5%, хоч загальна дорожня піднеслась тільки на 18% у відношеню до передвоєнної, а це осягнено тільки завдяки наведеній стандардизації, через що зменшилося кошти виробу. Очевидно не вистане дешево продукувати, але треба ще також мати догідні умовини продажі. В Польщі ці умовини продажі є зовсім ненормальні. Коли в инших краях експортується надвижку за богато вищу ціну, чим продажна ціна в краю, то в Польщі є якраз на відворот, і так продажна ціна цукру є в краю 82 зол., за кордоном зол. 58.—; за

тону заліза платять в Польщі зол. 325.—, а за це саме при експорті зол. 264 *). — Коли взяти ще під увагу найважнішу справу, а саме те, що в Польщі спожиття фабричних витворів є дуже низьке **), а тим самим експорт конечний, то дійсно вигляди розвитку промислу погані. Піднести і управильнити промисл можна тільки через піднесення закупочної сили мешканців краю, що і видно за перші місяці 1926. р., в яких то робітнича кляса, краще плачена, змогла сама зужити велику скількість товарів. Та коли зважити, що 65% населення Польщі це хлібороби, то ясним стає, що тільки через піднесення сільського господарства, нераз через подання змоги селянинові купувати по дешевих цінах, багато потрібного краму, можна забезпечити промислові його життя і розвиток. Треба конечно сильного сільського господарства і без нього ніколи не розвинеться промисел. Коли дотеперішні фінансові політики Польщі йшли в напрямку одностороннього упривілеєння промислу, з поминенням сільського господарства, то це не довело до цілі тільки тому, що не було в самому краю сильного консумента-селянина, бо селянство було упосліджене фінансовою політикою уряду. Треба вкінці додати, що дотеперішна господарська політика викликала ненормальне розпняття між ціною закупна сільсько-господарських продуктів на селі і ціною продажі тихже продуктів споживачам. В цьому напрямі нічого не зробив ні один уряд. Вигляди розвитку промислу є тільки в створенню сильного відборчого ринку у внутрі краю.

В другому рефераті проф. Буяк представив в історичному освітленні змагання промислу і рільництва за першенство в народньому господарстві західно-европейських країн і Польщі. Вказує на необхідну залежність промислу і сільського господарства і на шкоди, які приносили з собою упривілеєння одного чи другого напрямку народнього господарства. Меркантилістична політика Франції в XVII. віці привела у Франції до повного занебання сільського господарства, якого розвалу не здержано навіть виступом фізіократів у XVIII. століттю, а вислідом цего було повне зубожіння села, перетяження його податками, а це стало знова одною з безпосередніх причин вибуху Французької революції, яка поклала кінець тодішній французькій державі. Знову ж Польща від кінця XV. століття ішла зовсім противним шляхом, обмежувала в правах промисл і торговлю а старалась іти на руку сільському господарству. В висліді найшлась держава в руїні через знищеня промислу а тим самим через цілковите зубожіння рільництва, що привело до упадку держави. В XIX. століттю одинока Німеччина удержувала все рівновагу між промислом і сільським господарством і цему треба завдячувати її господарську могутність. Що до Анґлії, то вона не пережила так важкої кризи через перехід від меркантилізму до попирання рільництва тільки тому, що її кольонії забезпечували їй потрібну кількість продуктів сільського господарства. Відношення промислу до сільського господарства треба буде устійнити на основі даних сільсько-господарської економіки, над якими працює висока сільсько-господарська школа в Пулавах біля Варшави, де ведеться книговодство коло 800 селянських господарств з усіх сторін держави.

Третий реферат Й. Бузека представляє теперішній стан і вигляди розвитку сільсько-господарської продукції в Польщі. На основі даних він виказує, що одиничні збори з одного гектара в Польщі рівняються зборам в Австрії, за те Чехія перевисшує їх на 34%, Німеччина на 46%, а Данія на цілих 100%. Твердить, що теперішні збори вистарчають зовсім на виживлення всього населення в державі а навіть 7 - 8% в найгірших роках можна експортувати. Є замітне, що спожиття землеплодів на голову і рік в Польщі в грошах виносить тільки 40 долярів, а в инших західно-европейських країнах 55 долярів. Колиб піднести цю цифру до загальної середно-европейської, то тоді певно мавби промисл велику скількість нових покупців, тихже самих хліборобів, які тоді малиби змогу закуповувати більше промислових виробів. А тоді певно ціни на промислові і сільсько-господарські продукти булиби нищими. Конечною є певна стабилізація зборів в сільському господарстві, себто піднесення сільського господарства на вищий рівень техніки, бо пересічний зріст населення в Польщі коло 450.000 річно мусить мати забезпечення виживлення. Очевидно продуктивність сільського господарства мусить іти багато скорше, чим приріст населення.

Проти одностороннього підпирання чи то сільського господарства чи то промислу, звертається теж в свойому рефераті З. Хшановський. Жалується, що доріжня датується від упривілеєння кредитами деяких верств населення, зглядно деяких підприємств. І так: банкові кредити з відсотковою стопою 9,5% можуть дістати тільки деякі промислові підприємства, хоч вони скоро обертають грішми, а селяне платять по 36% річно, хоч їх капітал дає тільки раз в рік відсоток. Твердить, що меліорації зможуть в скорім часі піднести видатність ріллі на 300% а штучні гної на 40%. А добрий збір рішає про

---

*) Цього рода торговельна політика відома під назвою „Dumping"-а — Ред.

**) Спожиття не буде велике, як довго управлятиметься політика Думпінґа. Тоді й експорт не буде конечний. — Ред.

добрий розвиток промислу, банковости і торговлі та рівноважить державний буджет. Не треба однак односторонньо попирати рільництва, але і не треба його занедбувати. Одностороннє підпирання рільництва німецькою державою в Познанщині довело до цего, що воно тепер починає упадати. Краще розвивається тепер рільництво в Конґресівці, де не було спеціяльного підпертя з боку уряду, бо царський уряд підпирав головно центральні російські ґубернії. Тому для рільництва в Польщі здаласяби підмога уряду, але не за висока

Реферат А. Венявського займається питанням, чи інфляція привела до збогачення села, та доходить до висновку, що через неї вправді селяне сплатили довготермінові гіпотечні зобовязання, однак зараз-же найшлись в обличчу браку кредиту, який в першу чергу мусить опертися на дрібних сільських ощадностях, яких через девалютацію гроша і брак довіря не можна було зібрати. Через те ослабла інтензивність праці сільського господарства; не можна було його поправити меліораціями і уживанням штучних гноїв, а з окрема зовсім занедбано вкладки на комунікацію, що, очевидно, погіршило ціни рільних продуктів на селі а непомірно збільшило їх для консумента. — Основою зрівноваження цін споживчих товарів є відбудова селянського кредиту взагалі, а збирання дрібних селянських ощадностей зокрема.

Слідуючий референт Т. Недзельський твердить, що самі селяне булиби в спромозі викупити $^2/_3$ з усіх продукованих польським промислом товарів, оскількиби піднеслась закупочна спроможність селянства. Воно далоби змогу промислові працювати у всю ширину, однак тільки тоді, коли не буде зі сторони уряду перепон в розвитку цін сільсько-господарських продуктів. Закупочна спроможність західно европейських селян піднеслась дуже сильно. От хочби у Швайцарії до війни видавав селянин на убрання 220 зол. річно, а вже в р. 1921 716 зол. (референт не узгляднює, на жаль, знижки реальної вартости гроша як наслідку воєнних подій). Польський селянин видає на всі товарі, які потрібні йому до життя, тільки двісті кількадесять зол., що ніяк не досягає мінімума його потреб. На гадку референта треба піднести закупочну спроможність селянина через скоре переведення земельної реформи, яка дасть більші збори і запевнить проживлення великій скількости безробітного і малоземельного селянства. Наводить на це дані з парцеляції одного маєтку, на якому перед парцеляцією держано 47 коней, по парцеляції 118, коров 80, потім 146, безрог 20, потім 147, дробу 100, потім 1020, а осіб проживлялося перед тим тільки 100, а зараз 747. Твердить, що хоч ростинна продукія є на 10% нищою у польського селянина, чим польського поміщика, то однак після даних проф. Мюрера, в Німеччині парцеляція принесла збільшення зборів, бо з 1 гектара зібралося 12,38 сотн. жита перед парцеляцією, а 17.07 сотн. по парцеляції, що повториться теж і в Польщі при відповідно веденій культурі в дрібному сільському господарстві. Висказується проти посередництва в продажі, яке підбиває ненормально, навіть до 200% ціни сільсько-господарських продуктів і є беззглядним сторонником кооперації, як скорої і певної підойми селянського стану. Твердить, що інтензивність сільського господарства прийде з високими цінами, бо тільки тоді буде до цього заохота. Однак не є одностороннім підпиранням рільництва, бо воно рівнялосяби господарському каліцтву.

Останній реферат А. Вежбіцького полемізує в частині з виводами попередників і доказує, що не насильно переводжена земельна реформа, а мудро підсичувана всіми господарськими чинниками та урядом самочинна парцеляція великої власности дасть бажані висліди і проявиться, як благодатна інтензифікація дрібного сільського господарства. В дальшому реферат присвячений значінню конюнктури в господаському життю народу, яку представлено тут як початок всіх кращих досягнень і в висліді як одну з причин богацтва народу. Відповідно використана конюнктура дасть змогу розвинутись і промислові і рільництву, але не треба її штучно убивати, як це роблять по черзі всі дотеперішні уряди в Польщі. Примiром цего може стати цукроварство, яке стоїть якраз на порозі між промислом і сільським господарством. Для обох сторін воно незвичайно корисне, а помимо цего одна одинока Польща держить досі примусову ціну на цукор, обнижуючи її по наказу нище, чим навіть в сусідній Чехії, яка що до продукції цукру стоїть багато вище від Польщі. І якжеж при таких просто нечуваних в нормальному господарському життю відносинах можна використати господарську конюнктуру, яку в зародку забивається на шкоду і промислу і рільництва. Стоїть на становищі, що дозволеним мусить бути свобідне використання конюнктури в промислі, торговлі і рільництві, бо тільки це є урожайною почвою, на якій можна виплекати гарний економічний розвій народу.

В коротці подані реферати булиб богато цікавіщими, колиб не щаджено ще і докладніщих статистичних даних на попертя висказаних тез і колиб вони були краще опрацьовані, чого не можемо записати в добро референтів, тим більше, що, як бачимо, їхні твердження в многих точках перечать одні другим в залежности від того, в інтересі якої групи хто виступає.

Е. Хр.

Бібліографія.

В цім відділі „Кооперативної Республики“ буде занотовуватися література, що виходить на всіх мовах з обсягу економіки а спеціяльно з усіх галузів кооперації та кооперативного знання. На цей раз подається реєстр літератури українською мовою, що вийшла на радянській Україні за останню чверть 1927 року.

Скорочення: б ц. означає: без ціни.

1. *Ценіковський І.* — Сільсько-господарські кредитові товариства й питання ощаджень. Харків, 1927. ст. 32. б. ц.
2. *Черняхов І.* — Сільський бюджет і прибутково-видатковий кошторис. Харків, 1927. ст 32. б. ц.
3. *Зарудний С.* — Українська кооперація на десяті роковини Жовтневої революції 1917—1927. Харків, Книгоспілка, 1927. ст. 44, 12 коп.
4. *Кривченко Г. О.* — Нариси світового господарства. Огляд господарчого стану головних країн світу. Харків, Книгоспілка, 1927. ст. 376, 3 карб 20 коп.
5. *Маркс Карл.* — Капітал. Критика політичної економії. Т. 1-й, кн. 1-а. Процес продукції капіталу. Харків, Держ. вид-во України, 1927. ст. 496, 2 крб 50 коп.
6. *Оболенський Вол.* — Через лісову кооперацію до культурного лісового господарства. Чернигів, 1927. ст. 44. 20 коп.
7. *Сільсько-господарська кооперація* України на десяті роковини Жовтня. Тези для доповідачів. Харків, „Сільський Господар“, 1927. ст. 16 б. ц.
8. *Васильїв І.* — Мишко І. — Хлібозаготовча робота сільського споживчого товариства. Орґанізація та практика хлібної роботи, облік хлібних операцій. Харків, „Книгоспілка“, 1927. ст. 104. 1 крб. 10 коп.
9. *Генкін О.* та Гречка О. — Споживча кооперація. Харків, „Книгоспілка“, 1927. XLIV+82 ст. 1 крб.
10. *Панечнко К.* — [та инші]. — Орґанізація й практика сільсько-господарської кооперації. Практичн. порадник для с.-г. кредит. т-в. Харків, „Книгоспілка“, 1927. VII.+416 ст. б. ц.
11. *Целларіус Вікт.* — Індустріялізація та кооперація — шлях до соціялізму. Харків, „Книгоспілка“, 1927. 40 ст. 10 коп.
12. *Вказівки що до переведення хлібозаготівель* у кампанію 1927-28 р. по району діяльности Дніпропетровської райспоживспілки. Верходніпровськ, 1927. 72 ст. б. ц.
13. *Певзнер С. Л.* — Кооперація (хрестоматія). Теорія, історія й практика кооперації в капіталістичних країнах і в С. Р. С. Р. Харків, „Книгоспілка“, 1927. 580+IV ст. 5 крб 50 коп.
14. *Рахівництво* для скотарсько-молочарських т-ств (інструкція). Харків, „Полтава—поліграф“, 1927. 52 ст. 70 коп.
15. *Панченко К. О.* — Сільсько-господарська кооперація. Харків, „Книгоспілка“, 1927. 100 ст. 1 крб.
16. *Хрестоматія* кооператграмоти. Для сільських пересувних та стаціонарних шкіл кооператграмоти і кооператгуртків 1 ступеня. Вип. 1-й. Харків, „Пролетарій“, 1928. 100 ст. 60 коп.
17. *Мадевський Йос.* — Всесвітня сільсько-господарська кооперація. Харків, „Книгоспілка“, 1927. 304 ст. 4 крб. 50 коп.
18. *Проспект* кооперативних курсів заочного навчання. Харків, „Книгоспілка“, 1927. 16 ст. б. ц.
19. *Записки* соціяльно-економічного відділу Укр. Акад. Наук. Ред. Н. П. Василенка. Т. V—VI. 1927. Київ, У. А. Н., 1927, LXVI+460 ст. 5 крб.
20. *Плянова заготівля та збут продуктів сільського господарства* й сільсько-господарської сировини року 1925—26. Харків, 1927. XII+40 ст. 90 коп.

(Редакція просить пов. авторів і видавців надсилати свої видання для поміщення в цьому відділі. Рецензії даються на ті книжки, що надіслані в двох примірниках).

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві